

Yläkoululaisten medialukutaidon kehittäminen

Niklas Sebastian Lith

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

Arvioitavaksi jättämisaika 11 / 2017

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Niklas Lith	Sivumäärä 39 ja 5 liitesivua
Työn nimi Yläkoululaisten medialukutaidon kehittäminen	
Ohjaava(t) opettaja(t) Juha Makkonen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Helsingin normaalilyseo/ Lehtori Ilkka Ahola-Luttila	
Tiivistelmä <p>Työni aiheena on medialukutaidon kehittäminen yläkoululaisille, mutta työn sisältämä tietopohja on hyödyksi kaikenikäisille lukijoille. Opinnäytetyöni tarkoituksena on nostaa medialukutaidon opetuksen tarvetta. Medialukutaidon opetusta järjestetään, mutta opetukseen hakeutuminen vaatii nuoren omaa kiinnostusta ja ponnistelua, mitä ei välttämättä yläkouluikäiseltä löydy. Kouluopetuksessa medialukutaitoa opetussuunnitelman mukaan on, mutta yksikään oppiaine ei ota siitä yksin vastuuta. Äidinkielen ja kirjallisuuden aineessa aihe on eniten esillä, mutta lehtorien koulutuksessa medialukutaito ei ole osa opintoja.</p> <p>Medialukutaito on osa mediakasvatusta. Kasvatus käsitteenä ei välttämättä tarkoita pelkästään lapsia tai nuoria. Myös aikuiset tarvitsevat mediakasvatusta. Media- ja kirjoitustaitoja kehitämme koko pitkän ikämme. Yhteiskuntamme on suuren muutoksen keskellä teknologian yleistymisen ja jatkuvan kehityksen johdosta. Tämä muutos on otettava huomioon kasvatuksen kaikissa vaiheissa. Painotan itse yläkouluikäisiä ja heidän kehitystä opinnäytetyössäni, sillä koen heidän olevan osa uutta sukupolvea, jotka ovat lapsesta saakka eläneet älylaitteet kourissaan. Laitteiden käyttötaidot tällä sukupolvella on korkealla tasolla, mutta sisällön tulkitseminen on yhä yläkoululaisen tasolla.</p> <p>Medialukutaito pitää sisällään kirjoitus- ja lukutaidot. Henkilön, joka osaa pohtivasti tulkita mediatekstiä, osaa myös tulkita tietotekstiä. Medialukutaitoinen osaa olla lähdekriittinen, löytää mahdolliset tekstin keinot jotka pyrkivät vaikuttamaan lukijaan ja löytää tekstin avainasiat nopeasti. Nyky-yhteiskuntaamme hyvin kuvaileva sana on tehokkuus. Työssäni korostan medialukutaidon tarpeellisuutta nyky-yhteiskunnassa. Medialukutaitoinen henkilö on tehokas. Medialukutaitoa on vaikeaa mitata ja verrata. On kuitenkin selkeää, että tasoerot voivat olla hyvinkin suuret. Palveluiden ja politiikan siirtymisessä sähköisiin medioihin, tarvitaan sekä laitteiden teknillistä käyttötaitoa, että kirjoittamis- ja lukutaitoa. Teknillisiin käyttötaitoihin löytyy ohjeet, joita käyttäjän on helppo seurata. Kirjoittamis- ja lukutaidot ovat tulkitsemiskohtaisia, eikä tällaisiin taitoihin voi antaa yksittäisiä ohjeita.</p> <p>Konkreettisena toimena kehitin Helsingin normaalilyseolle oppituntisuunnitelman, jonka avulla pyrin vaikuttamaan oppilaiden pohdiskeleviin, kriittisiin tekstitaitoihin. Oppituntisuunnitelmassa on tiivistetysti tunnin tavoitteet sekä ajallisesti tarkka tunnin kulku. Helsingin normaalilyseon äidinkielen ja kirjallisuuden lehtorit kertoivat työn täyttäneen tarkoituksensa, ja projektin olevan opetuksen kannalta tarpeellinen.</p>	
Asiasanat monilukutaito, mediakasvatus, medialukutaito	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Niklas Lith	Number of Pages 39 + 5
Title Media literacy education for secondary school students	
Supervisor(s) Juha Makkonen	
Subscriber and/or Mentor Ilkka Ahola-Luttila	
Abstract <p>My thesis evaluates and rationalizes the need for media literacy education for the entire society. Part of my thesis is an development project to improve secondary school students' media literacy education. Media literacy is not a subject in school, although it is part of the curriculum. Media literacy is part of 'multiple literacies' studies. Personally I feel media literacy is important enough to warrant being part of the curriculum as a whole.</p> <p>In my thesis you will find useful information regarding media literacy and media education. Although education sounds like something only students and pupils do in schools and universities, in the case of media literacy, we learn and heighten our skills all our lives.</p> <p>Media literacy is needed to be able to participate in the society nowadays. Political views and discussion has it's place in multiple social media websites, such as Twitter. Social services are moving on to internet as well, where robots would evaluate the importance of your inquiry and prioritize based on the content of your writing. We as society should make sure there is a recognizable level of media literacy among us.</p> <p>Whilst our young has grown and nurtured among electrical media devices, our elderly still might struggle to even open up personal computers. Our elders don't necessary comprehend the electronic systems, which makes it difficult to educate our young. Our young understand the electrical devices, but they are unable to distinguish truthful information from untruthful information.</p> <p>My project was to develop a lesson plan for Helsinki normaalilyseo -school, in which focus was to influence pupils' reading habits. My aim was to promote thoughtful reading and analyzing skills. The lesson plan summarizes the objective of the lesson briefly. The literacy teachers in Helsinki normaalilyseo were pleased of the content of the plan and the piloting of my lesson.</p>	
Keywords media literacy, media education, multiliteracy	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
1.1 Opinnäytetyön ja kehittämisprojektin aihe yleisesti.....	5
1.2 Aihe ja sen valinta tarkemmin.....	6
1.3 Aiheen rajaus.....	8
2 MEDIALUKUTAITO	10
2.1 Medialukutaito ja mediakasvatus käsitteinä.....	11
2.2 Media käsitteenä.....	12
2.3 Algoritmilukutaito.....	13
2.4 Vastakkainasettelu ja argumentointitaidot.....	14
3 MEDIALUKUTAIDON MERKITYS.....	16
3.1 Kiire ja medialukutaito.....	16
3.2 Sosiaalisen median ilmiöt.....	17
3.3 Sosiaalisen median pimeät puolet.....	18
3.4 Maailmankuvan ja median korrelaatio.....	19
3.5 Tiedotusvälineiden tulkitseminen oikein.....	20
4 YLÄKOULULAISTEN MEDIALUKUTAIDON OPETUS.....	23
4.1 Yläkoululaisten mediataidot.....	23
4.2 Medialukutaidon opetus.....	23
4.3 Mediakasvatuksen tutkimus.....	24
5 KEHITTÄMISPROJEKTI.....	27
5.1 Ideointi ja pohdinta.....	28
5.2 Oppilaiden mediakysely.....	30
5.3 Oppituntisuunnitelma.....	31
5.4 Oppituntisuunnitelman pilotointi.....	32
5.5 Tulosten Arviointi.....	34
6 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	35
LÄHTEET.....	37
LIITTEET.....	40

1 JOHDANTO

1.1 Opinnäytetyön ja kehittämisprojektin aihe yleisesti

Opinnäytetyöni aiheeksi olen valinnut yläkoululaisten medialukutaidon kehittämisen. Medialukutaito on monimuotoinen taito, jota voi soveltaa jokapäiväisessä elämässä. Hyvä medialukutaito tukee normaalia lukutaitoa.

Olen rajannut aihettani tarkemmin uutisten tulkitsemiseen sekä sosiaalisen median käyttöön.

Lukutaitoinen osaa lukea tekstiä. Medialukutaitoinen osaa analysoida tekstiä, tekstin sisältöä ja pohtia tekstin kantamaa mielipidettä. Lukutaitomme kehittyy jatkuvasti, usein huomaamattomasti. Suurin osa peruskoulun jälkeisistä opinnoista on käytännössä lukemista. Jatko-opinnoissa käsittelemme jatkuvasti erilaisia tekstejä ja lähteitä. Opinnoissa on tärkeää oppia tunnistamaan, mitä lähteitä voidaan pitää luotettavina. Lähdekritiikki on osa mediataitoja. Lähdekritiikin taito ei välttämättä kehity ilman opetusta tai oppilaan omaa pohdintaa. (Tomperi 2017, 18.)

Opinnäytetyöni ja kehittämisprojektini tilaajana oli Helsingin Normaalilyseo, joka on yläkoulun ja lukion käsittävä oppilaitos. Helsingin normaalilyseo on Helsingin yliopiston harjoittelukoulu. Normaalikoululla tarkoitetaan oppilaitosta, jossa opettajiksi aikovat saavat käytännöllisiä ja myös tietopuolisia valmiuksia opettajan ammattiin. (Vanhat Norssit ry 2017.) Koulun ominaispiirteenä onkin, että opetusharjoittelijat eli auskultantit pitävät osan oppitunneista.

Helsingin normaalilyseo on vanha oppilaitos. Vuonna 2017 tätä opinnäytetyötä tehdessäni on Norssin 150-juhlavuosi. Normaalilyseo aloitti toimintansa vuonna 1867 syksyllä osana ruotsinkielistä normaalilyseota sen suomenkielisinä luokkina. Normaalilyseon nimi on vaihtunut useaan otteeseen sen alkuvaiheessa,

kielipoliittisista syistä. Vuonna 1995 rehtorin päätöksellä nimi on vakiintunut nykyiseksi Helsingin normaalilyseoksi. (Laustela 2017.)

Halusin tehdä kehittämisprojektini nimenomaan Norssille, koska olen työskennellyt siellä aiemmin harjoittelijana sekä pitänyt yksittäisiä oppitunteja. Olen myös itse käynyt Norssissa yläkouluni. Oppilaitos ja monet sen opettajat ovat siten minulle ennestään tuttuja. Norssi kiinnosti minua myös sen tähden, että se on Helsingin yliopiston harjoittelukoulu. Norssissa on jatkuvasti tunteja seuraamassa, pitämässä sekä osallistumassa tuntien pitoon useita opetusharjoittelijoita. Ajattelen, että Norssissa työstäni hyötyisivät opetusharjoittelijat eli tulevat opettajat ja heidän tulevat opetusluokat.

Kehittämisprojektini ja opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää Norssin yläkoulun oppilaiden mediataitojen oppimista ja yläkoulun mediataitojen opetusta – sekä mahdollisesti myös antaa opetusharjoittelijoille valmiuksia kehittää medialukutaitoa heidän tulevassa opetuksessaan.

1.2 Aihe ja sen valinta tarkemmin

Viimeisten vuosikymmenten aikana kotimaamme on teknologisoistunut hyvin voimakkaasti ja nopeasti. Melkein jokaisessa kodissa ja perheessä on nykyään vähintäänkin tietokone ja matkapuhelimet. (Meriranta 2010, 9.) Matkapuhelimet, jotka ennen olivat vain tapa pelata matopeliä tai soittaa puheluita, toimivat nykyään tietokoneen tavoin jokapäiväisessä tiedonhaussamme. Sähköisten medialaitteiden avulla on syntynyt uusi, aikaan ja paikkaan sitoutumaton tapa yhteyksien pitämiseen perheen ja läheisten kesken. (Lahikainen & Mäkiä 2015, 18.) Kansalaisaktiivisuus ja yhteiskunnallinen keskustelu on nykyään erottamaton osa verkkomediaa (Kotilainen & Rantala 2008, 125).

Vaikka suomeksi medialukutaito sanana ei pidä sisällään tiedon tuottamista, itse käsite myös pitää sisällään tiedon tuottamisen eri mediavälineille. Englanniksi medialukutaito on “media literacy”. Medialukutaidon määrittelemisen on melko vaikea. Yhtä yksiselitteistä määritelmää sille ei ole vielä pystytty akateemisesti antamaan (Salomaa 2016, 5).

Medialukutaidon ja mediakasvatuksen haasteet on tunnistettu jo 2000-luvun alussa (Salomaa 2016, 2). Kuitenkin alan tutkimus ja opetus on Suomessa ollut vielä tuolloin lapsenkengissä. Nykypäivänä yhteiskuntamme on ottanut askeleet oikeaan suuntaan, ja mediakasvatus on löytänyt tiensä nuorisotyöhön ja kirjastoihin, peruskoulutuksen ohella. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 11.)

Tietoisuus ja huoli medialukutaidon tilasta on tämän johdosta lisääntynyt. Koulussa medialukutaito on osa monilukutaitoja, mikä ei ole aivan riittävää medialuku taitojen riittävän sisäistämisen kannalta. Peruskoulun opetussuunnitelma jakaa opetuksen vastuun useille eri aineiden opettajille, jolloin asiaan tarkempi perehtyminen on vaarassa jäädä vähälle. Medialukutaidon opetus on hyvin haastavaa, sillä kyseessä on taito, jota ei kaikilta osin voi opettaa vain teoriassa. Mediatekstien tulkitaan ei voi antaa suoria ohjeita, sillä useasti tekstit ovat tulkittavissa monin tavoin. (Mediataitokoulu 2015.)

Opinnäytetyöni ja kehittämisprojektini aihetta päädyin pohtimaan jo vuonna 2013, kun työskentelin Mannerheimin Lastensuojeluliiton alaisessa Suomenlinnan varhaisnuorten kerhossa kerhon vetäjänä. Suomenlinnalaisista varhaisnuorista osa asui mantereella, osa saarella. Suomenlinnalaiset lapset kertoivat, miten sosiaalisen median kautta he ovat pitäneet yhteyttä esimerkiksi sukulaisiin ja kavereihin mantereella vanhempien medialaitteiston avulla jo ensimmäisestä alakoulun luokasta lähtien. Yhdeksänvuotiaan lapsen mediataidot sekä englanninkielen taidot olivat minulle suuri yllätys. Puhelimilla soiteltiin musiikkia ja katseltiin videoita muun ohjelmamme ohessa. Lapset kehuskelivat saavansa etsiä tietoa oppitunneilla omilla puhelimillaan välillä. En ollut yllättynyt, kun kuulin Wikipedian olevan suosituin ja luotettavin lähde.

Yhteiskuntamme on melko suuressa muutoksessa. Nykynuoret kasvavat lapsesta lähtien älypuhelin kädessään ja heillä on pääsy internetiin. Englanninkielen oppimisen jälkeen murrosiässä myös internetin laajemmat englanninkieliset sivustot muuttuvat ymmärrettäviksi. Kun tietoa on valtava määrä saatavilla, medialukutaito tulee suorastaan välttämättömäksi nuorelle.

Pelottavaa asiassa on se, että vanhempien medialukutaito voi olla lapsen taitoja kehittymättömämpi. Ajatellaan, että ”kyllä se oma lapsi osaa käyttää sitä

älypuhelinta”. Kerhossani huomasin, että lasten älylaitteiden käyttöä ei hirveästi ollut rajoitettu. Kerhossa sovimme, että puhelimet ovat esillä vain ohjaajan luvalla.

Lasten mediataidot havaittuani aloin pohtimaan, olivatko lasten vanhemmat perillä, kuinka tehokasta heidän jälkikasvunsa mediataidot jo olivat. Kun lapsi on jo yläkoulussa ja vanhempi alkaa kurkkia olan yli mitä lapsen ruudulla tapahtuu, alkaa olla jo myöhäistä. Kärryiltä on jo pudottu. (Irisvik & Utriainen 2017, 40.) Vaikka lapsi oppii sähköisten medialaitteiden käytön jo nuorena, ei sisällön lukutaito kuitenkaan vielä ole kehittynyt tarpeeksi. Internetistä löytyvä tieto voi olla lapsen maailmankuvalle ja eettisten arvojen kehitykselle hyvinkin haitallista.

Nykylasten kasvuympäristö on täysin erilainen kuin heidän vanhempiansa. Kirjassa ”Kuinka kasvattaa diginatiivi” kerrotaan, miten 7-8-vuotiaista lapsista 97 prosenttia on pelannut jossain muodossa videopelejä. Luku kuulostaa oikealta länsimaissa, mutta epäilen arvion olevan melko väärä koko maailman lasten suhteen. Kuitenkin kirja pyrkii antamaan kuvan siitä, kuinka suuri osa lapsista pääsee käsiksi digitaalisiin medialaitteisiin. Kasvattajat tarvitsevat tietoa sekä mediataitoja ymmärtääkseen, miksi lapselle ensimmäinen älypuhelin on niin tärkeä. (Irisvik & Utriainen 2017, 9.)

1.3 Aiheen rajaus

Mediakasvatuksessa on myös tärkeää huomioida nuorten omat näkökulmat. Nuorisotyöntekijä Ismo Kiesiläinen on teettänyt nuorilla kyselyn, jonka tuloksissa tuli esille 200 nuoren huoli ja pelko median negatiivisuudesta. Nuoret kokivat kyselyn mukaan median olevan melko epäluotettavaa ja jopa harhaanjohtavaa. (Matikainen 2017b.) Mediakriittisyys on tärkeää, mutta täysi luottamattomuus on myös ongelma. Mediaan ja tietoteksteihin pitää myös voida ja osata luottaa, vaikka juuri oikean tiedon löytäminen voi joskus olla ongelmallista.

Mediakasvatus aiheena on erittäin laaja. Käsité ja ala on moniulotteinen, joten heti työni alkuun sitä piti alkaa rajaamaan sopivaksi. Lukutaidon kehittäminen tapahtuu oman pohdinnan kautta. Koin sopivimmaksi kohdeyleisöksi yläkoululaiset, tarkemmin kahdeksasluokkalaiset.

Peruskoulun viimeisimmillä luokilla englannin kielen taidot alkavat oppilailla olla jo melko luontevat, ja eri mediat alkavat kiinnostaa. Peruskoulun alemmilla luokilla mediataidot kehittyvät lähinnä omassa kodissa vanhempien kanssa esimerkiksi television katselun ohessa.

Teini-iän alussa, yläkouluun päästyään lapsen, tässä tilanteessa varhaisnuoren vastuu omasta elämästään ja koulutuksestaan alkaa hahmottua. Jatko-opiskelupaikkaa täytyy pohtia ja koulun oppimateriaali alkaa käymään haasteellisemmaksi. Teini-ikäinen nuori tarvitsee eniten vanhempiensa kannustavaa asennetta, vaikka nuorelle voi olla vaikeaa hyväksyä vanhempien tarjoama tuki murrosiän alkuvaiheessa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017a.)

Yläkouluikäiselle varhaisnuorelle kaverit alkavat muuttua omia vanhempia tärkeämmäksi. Koulu on nuoren elämän keskipiste. Koko tuon ikäisen varhaisnuoren elämä pyörii koulun aikataulun sekä lomien ympärillä. Koulua ajatellaan vapaa-ajalla, koulusta keskustellaan vanhempien kanssa, ja koulusta keskustellaan ystävien kanssa sosiaalisessa mediassa. Nuori hakee omaa paikkaansa koulussa, ja sosiaalinen media on paikka, jossa kesken jääneitä asioita käydään läpi. Myönteinen palaute on nuorelle tärkeää. Kiusaaminen vaikuttaa nuoren itsetuntoon ja voi vaurioittaa nuoren suhtautumista itseensä hyvin vaikeasti koko loppuelämäksi. Nuori on haavoittuvainen. Kiusattu nuori voi hakea turvaa ja luotettavaa ystävää internetistä. Kirjoitus-, ja lukemistaito ovat osa nuorten nykypäivää. Medialukutaito on nykypäivän kehon kieltä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017b.)

Koen kahdeksaluokkalaisten olevan paras ikäluokka medialukutaidon opetuksen aloittamiselle. Yläkoululainen nuori on kriittisessä vaiheessa omaa kehitystään. Tässä vaiheessa nuori omaksuu taitoja ja rakentaa elämänsä kuvaa. Medialukutaitoa ei opita hetkessä, vaan se on koko elämämme ajan kehittyvä taito. Medialukutaitoa opimme parhaiten omalla pohdinnalla. Oma pohdinta tarvitsee usein jonkin perusteen tai ärsykkeen. Kaikkien taitojen oppimisessa tarvitaan jokin pohja. Yläkoulun opetuksen tulisi rakentaa oppilaille jokin pohja, josta omaa medialukutaitoa päästäisiin rakentamaan. Medialukutaito on ajankohtainen asia, jota tällä hetkellä koulussa ei vielä tunnisteta omana alanaan, vaan se on vain osa muuta opetusta.

2 MEDIALUKUTAITO

(Kuva: Kansallinen audiovisuaalinen insituutti 2017)

2.1 Medialukutaito ja mediakasvatus käsitteinä

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti eli KAVI edistää lasten mediataitoja sekä pyrkii kehittämään mediakasvatusta alana. KAVI:n julkaisemassa *Miksi mediakasvatus on tärkeää?* -ajatuskartassa tuodaan mielestäni hyvin esiin medialukutaidon ja mediakasvatuksen ero. (Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 2017.) Medialukutaito on osa mediakasvatusta, ja sen kehittäminen on mediakasvatuksen tavoite. Mediakasvatus on vastaus kysymykseen, kuinka medialukutaitoa kehitetään. Sirkku Kotilaista lainaten: ”*mediakasvatus käsitteenä sisältää muutoksen mahdollisuuden*”. Mediakulttuuri on jatkuvan muutoksen alaisena ja mediakasvattajien on otettava muutos huomioon. (Kotilainen 2016, 290.)

Yllä oleva KAVI:n mediakasvatuksen kuva perustelee erinomaisesti mediakasvatuksen ajatusprosessia. Mediaa tarvitsemme vapaa-ajallamme, opiskeluissamme sekä pysyäksemme osana aina kehittyvää yhteiskuntaamme. Jotta voisimme tehokkaasti ja turvallisesti käyttää mediaa, tarvitsemme jo nuoresta pitäen mediakasvatusta, jota on sekä vapaamuotoinen, passiivinen oppiminen että muodollinen, kouluissa tapahtuva aktiivinen oppiminen. Mediakasvatuksen tavoitteena on monilukutaito, josta osa on medialukutaitoa. (Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 2017.)

Medialukutaidon vaikutukset ovat suuremmat kuin ensin tulee ajatelleeksi. Medialukutaidolla on suuret vaikutukset talouteen, yhteiskunnallisiin asioihin sekä jopa maiden väliseen rauhaan. Eri kulttuurien välinen kohtaaminen tarvitsee omia taitoja, eri kulttuurien kohtaaminen tekstin välityksellä tarvitsee näiden taitojen lisäksi myös hyvää ja pohtivaa lukutaitoa.

Media- ja monilukutaito pitää sisällään sekä tuottamisen että tuotosten kriittisen ja pohtivan vastaanottamisen. Ajatellaan, että mikäli asian osaa tehdä, osaa sen myös purkaa. Kirjalliset taitomme ovat kuitenkin aina kehittyviä eikä kirjalliseksi mestariksi kehitytä muutamien viikkojen kokemuksella. Kirjoitus- ja lukutaito on asia, jota kehitämme koko ikämme.

Medialukutaito on myös tärkeää taistelussa syrjäytymistä vastaan. Lapselle ja nuorelle on tärkeää kokea mahdollisuus vaikuttaa, ja nykyaikana yhteiskunnallisiin asioihin voi vaikuttaa internetissä sosiaalisen median kautta. Verkkoympäristössä

liikaa aikaa viettävällä on mahdollisuus kuitenkin syrjäytyä. On tärkeää osata etsiä se oikea väylä vaikuttaa ja pysytellä poissa vihasivustojen ja yhteisöjen verkkopalveluista. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 22.)

Lapsen ensimmäinen älypuhelin on psykologisesti tärkeä asia, sillä tällöin lapsi kokee olevansa jo tarpeeksi vanha. Vaikka lapsi oppii heti käyttämään laitettaan taitavasti ja vaikuttaa osaavan asiansa, ei lapsi kykene käsittämään internetin vaaroja. (Irisvik & Utriainen 2017, 121.) Perheen ja yhteiskunnan tehtävä on opettaa lapset käyttämään medialaitteitaan. Tässä vaiheessa vastuu on vielä enemmän vanhemmilla, mutta pian lapsi etenee peruskoulun portaita yläasteelle, jolloin kotitehtävien suorittamisessakin jo tarvitaan tiedonhakutaitoja.

2.2 Media käsitteenä

Mitä media oikein on? Yleensä sanalla media tarkoitetaan massamedioita eli eri uutis-organisaatioita, kuten televisiouutisia, radiota ja lehdistöä. Nykypäivänä media pitää sisällään myös internetin, joka onkin vallannut suurimman osan median käsitteestä etenkin sosiaalisen median laajan suosion takia. Sosiaalinen media eli ”some” on osa jokapäiväistä elämäämme. Aamulla puhelinta vilkaistessa erinäiset some-viestit valloittavat ruudun, jo lähes entisaikaisina pidettävien tekstiviestien sijaan. Näyttömme on värikäs, ja niin ovat sosiaalisen median taitommekin. Nuori, joka ei käytä vähintään yhtä tai useampaa sosiaalista mediaa on nyky-yhteiskunnassamme suorastaan kummajainen.

Mediamaisemamme nyky-yhteiskunnassa on hyvin muuttuvaa. Uusia termejä syntyy jatkuvasti ja uutta teknologiaa tulee markkinoille jatkuvasti. Vaikka mediamaisema on ollut muuttuvaa niin kauan kuin ihmiset ovat asuttaneet planeettaamme, on viimeisten sadan vuoden aikana kehitys ollut niin nopeaa, etteivät hitaammin sopeutuvat ole pysyneet perässä. (Meriranta 2010, 63.) VHS-laitteista mentiin DVD-levyihin, jotka jo muutaman vuoden jälkeen joutuivat tekemään tilaa BluRay-teknologialle (Karjalainen 2016). Nykypäivänä suoratoisto on syrjäyttämässä BluRay-sekä DVD-laitteistot. Henkilölle, joka ei käytä medialaitteita voivat tällaiset käsitteet kuulostaa kummallisilta. Pelkkä some-käsitteenä on ollut jo melkein vuosikymmenen yleisessä käytössä. Mitä kaikkea some pitää sisällään onkin jo aivan kaaos medialukutaidottomalle.

2.3 Algoritmilukutaito

Sanasta algoritmi tulee ensimmäisenä mieleen matematiikka. Algoritmi on alun perin matemaattinen termi, jota on käytetty paljon kouluopetuksessa. Algoritmi terminä tarkoittaa hyvin tarkkaa tai yksityiskohtaista ohjetta siitä, kuinka ongelman voi ratkaista tai tehtävän suorittaa. Algoritmeja käytetään nykypäivänä jatkuvasti varsinkin tietotekniikassa. Laskinten toiminta perustuu täysin algoritmeihin. Algoritmit kuulostavat teknisiltä asioilta, jotka eivät ensimmäisenä tulisi mieleen kirjallisten taitojen kehittämisessä.

Palvelut ovat siirtyneet enemmän ja enemmän digipalveluiksi. Kaikille meistä ovat varmasti tuttuja automaattiset puhelinvastaajarobotit, jotka pyytävät meitä kuvailemaan asiaamme. Puhelinvastaajarobotin toiminta perustuu täysin algoritmeihin, ja robotin algoritmi poimii puheestasi vain asiasanat. Samaa käytäntöä käytetään useissa verkkopalvelimissa. Käytännössä on riittävää, että kirjoitat tai sanot ääneen pelkät asiasanasi, pidemmälle selittämättä.

Miksi on mediakasvatuksen kannalta tärkeää tuntea, kuinka puhelinvastaajarobotit toimivat? Yhteiskuntamme kehittyä hyvin ripeästi, ja kehityksessä mukana pysymisen kannalta varsinkin nuorelle on tärkeää ymmärtää, kuinka algoritmit toimivat, ja miksi. Algoritmit ovat vain pala koodia ohjelmassa. Algoritmi ei koskaan tule korvaamaan ihmistä täydellisesti, algoritmi tulee aina olemaan kone. Algoritmit kuitenkin toimivat erittäin tehokkaasti ja nopeasti, ratkaisemalla suurimman osan ongelmista silmänräpäyksessä. Matti Nelimarkka kirjoittaa artikkelissaan, että *”algoritmit ovat kuin todella tarkkoja byrokraatteja”* (Nelimarkka 2017).

Janne Matikainen lainaa artikkelissaan ”Arvoituksellinen algoritmi – tarvitaanko algoritmilukutaitoa” Taloussanomien 10.3.2017 julkaistua artikkelia *”Algoritmi päättää jo senkin, kuka kutsutaan työhaastatteluun”* (Matikainen 2017a). Työnhakijoita tulee ilmoituksen perässä kenties lukematon määrä riippuen työpaikasta. Työnantajan tulisi käytännössä hakea uusi työntekijä käsittelemään uusia työhakemuksia. Tämä olisi kuitenkin hyvin tehotonta toimintaa. Työnantajat ovat ottaneet käyttöön tehokkaat algoritmit, jotka suodattavat lukuisista hakijoista työnantajien määrittämien asetusten

mukaiset hakijat. Medialukutaitoa tarvitaan nykypäivänä jo työnhaussakin. (Matikainen 2017a.)

Medialukutaidon kehittämisen kannalta on olennaista ymmärtää, miten robotit toimivat. Robotteja ei ole pelkästään palveluissa, robotit myös jatkuvasti seuraavat ja vakoilevat tietokonettasi ja älypuhelimesi käyttöä. Käyttöehtoihin piilotetaan tietojen luovuttamisen hyväksyntä. Sosiaalisen median päivitykset ja mainokset valitaan tarkkojen algoritmien avulla aikaisemman käyttösi mukaisesti. Harto Pönkä kirjoittaa artikkelissaan "Algoritmit uhkaavat somen aitoutta" uudesta sosiaalisen median ilmiöstä, jossa robotit valitsevat sinulle esitettävän sisällön. Hänen mukaansa esimerkiksi Amerikan presidentin Donald Trumpin vaalikampanjassa on hyvin tehokkaasti hyödynnetty robottien keräämää sosiaalisen median dataa. (Pönkä 2017.)

Algoritmit eivät ole pelkästään pahasta, mutta niiden toiminta on tärkeää ottaa huomioon. Algoritmit tulevat todennäköisesti olemaan vielä tärkeämpi osa yhteiskuntaamme tulevien vuosien aikana. Yhteiskuntamme pyörii hyvin paljon rahan ja kapitalismin ympärillä, ja algoritmit ovat hyvin taloudellinen, tehokas tapa käsitellä massiivisia määriä dataa.

Medialukutaidon kehittämisen kannalta oppilaan tulee ymmärtää, mitä algoritmit ovat, ja mitä algoritmit tekevät. Medialukutaito on aktiivista tiedon prosessointia. Tietoa käsitelläksemme, meidän tulee ymmärtää, miten tieto toimii kontekstissa. Robotit ja algoritmit tulevat olemaan osa yhteiskuntaamme, ja koen tulevaisuuden automatisoitujen tekstikenttien käytön taitojen olevan medialukutaidon osa.

2.4 Vastakkainasettelu ja argumentointitaidot

Vastakkainasettelu on keino vahvistaa omaa argumenttia asiasta. Vastakkainasettelu keinona on erittäin tehokas, mutta moni kokee sen huonona väittelytaitona. Vastakkainasettelu on yleinen mainosten keino saada oma tuote näyttämään paremmalta. Vastakkainasettelua käytetään nykyään myös oman mielipiteen tehostamisen keinoina. Väittelyssä omilla mielipiteillä on paikkansa, mutta niitä ei tule esittää yleisenä mielipiteenä eikä tieteellisinä faktoina. Sosiaalisen median ja keskustelupalstan väittelyt ovat yleensä paljon hidastempoisempia, joten jokaiseen

viestiin ja viestin rakenteeseen on helpompi käyttää enemmän aikaa kuin keskustelussa. Vaikka väittelyssä oma tarkoitus olisi hyvä, mediataitoinen väittelijä helposti jyrää heikomman keskustelijan. Väittelyssä ja keskustelussa ei tule asetella vastakkain omia kokemuksia tutkimistieteen kanssa.

Keskustelussa esitetään helposti väittämiä kuten esimerkiksi kuinka *”kyllä sille kissalle maitoa olen aina antanut ja vielä se kymmenen vuoden jälkeen on elossa”*. Kommenteissa tuodaan esille oma kokemus ja esitetään se osittain faktatietona. Onko maito sitten kissalle hyväksi vai pahaksi, täytyykö tuotteen olla tappava, jotta se luokitellaan pahaksi? Mitä arvoa jälkimmäinen osa virkettä toi väittämälle? Internet vilisee keskustelupalstoja ja medioita, jotka puolestaan vilisevät kaikenlaisia käyttäjiä. Toisessa kommentissa sosiaalisessa mediassa todetaan *”suurin osa kissoista on laktoosi-intolerantteja, joten kissalle annettava maito tulee olla hyvin pienissä annoksissa tai laktoositonta, kissoille tuotettua maitoa.”* Kommentissa esitetään tieteellinen faktatieto, mutta ilman lähteitä. Tuoko lähteetön faktatieto lisäarvoa henkilön kommentille? Medialukutaitoinen osaa analysoida kommentteja, tunnistaa argumentointitaidot, ja tällöin myös suodattaa hyötytiedon. Medialukutaitoisen vastustuskyky mainoksille on suurempi kuin uuden mediankäyttäjän. (Matikainen 2017c.)

Jokaista kommenttia ei tarvitse lähteä pohtimaan ja lauseiden kirjoittamisen keinoja tunnistamaan. Lukutaitoa on osata pohtia ja purkaa lause tai väittämä sekä voida analysoida sitä – mutta on myös osattava löytää nopeasti kommentin tai väittämän punainen lanka ja tunnistaa sen luotettavuus. Luemme päivittäin satoja, kenties tuhansia kommentteja tai julkaisuja. Aikamme ei riitä kaiken tiedon perusteelliseen sisäistämiseen tai pohtimiseen. Mediympäristössä väitellessä apunasi on koko internetin tietomäärä, jolloin voit vahvistaa väitteitäsi internetistä löytyvillä teksteillä ja materiaalilla. Internetin välityksellä käytävässä väittelyssä normaalit väittelyn säännöt ovat kuitenkin edelleen käypiä ja tärkeitä ohjenuoria väittelijöille.

3 MEDIALUKUTAIDON MERKITYS

3.1 Kiire ja medialukutaito

Istut lääkärin toimiston ulkopuolella odottamassa vuoroasi ja odotushuoneessa on neljä muuta vierasta henkilöä. Täyden odotushiljaisuuden rikkojana toimii ruotsinkielinen eläindokumentti Yleltä. Katsot ympärillesi ja näet useita eri terveyteen liittyviä julisteita sekä influenssarokotusten mainoksia. Penkin vieressä on aikakauslehtien sekä sarjakuvien kasa. Muutama vuosikymmen sitten tässä tilanteessa pohdittiin ajankohtaisia tapahtumia, lueskeltiin lehtiä tai katsottiin televisiolähetystä. Nykypäivää taas on selailla sosiaalisia medioita sekä uutis-sivustoja omalla älypuhelimella.

Nyky-yhteiskunnassa koetaan, että kaikilla olisi kiire. Kiire voi johtua tiukoista aikatauluista, tai todennäköisesti tehokkuuden arvostamisesta. Tehokkuutta on käyttää kaikki aikamme mahdollisimman hyvin. Tyhjät hetkemme täytyvät sosiaalisen median kautta ajan tasalla pysymisellä. Matkustamme töiden sekä tyhjätärkeiden asioiden perässä useita tunteja ja kilometrejä. Käyttämällä jokaisen hetken hyväksi koemme olevamme tehokkaita, vaikka tehokkuutemme olisikin tarpeettomien asioiden perässä juoksemista. (Matikainen 2017d.) Medialukutaito nopeuttaa tiedon suodatusta ja käsittelyä. Medialukutaito on tehokkuutta.

Suomessa median käyttö on päivittäistä lähes jokaisella nuorella. Osa nuorista käyttää jopa useaa mediavälinettä samanaikaisesti. Nuori voi selailla internetissä keskustelupalstaa, keskustella pikaviestintäohjelmien välityksellä ystävien kanssa ja katsoa samalla televisiota. (Kotilainen & Rantala 2008, 22.) Median keinoja kertoa ympärillä tapahtuvista asioista on yhdistellä tarkkaan rajattuja kuvia ja tekstejä (Leppäjärvi 2010, 3).

Käytämme mediaa harrastuksiemme, koulumme sekä vapaa-aikamme aikana. Mediakasvatuksen tila on melko vapaamuotoinen, jolloin taitojen omaksumisessa tarvitaan myös omaa pohtimista ja kokemusta. Yhteiskunnassa medialukutaidon kehittyminen on avain demokraattisuuteen, toimivaan talouteen sekä rauhaan. Koemme nykypäivänä maiden rajojen olevan vain kielimuureja, joita englannin kielen

avulla rikomme. Naapurimaista saamme yleensä enemmän tietoa ja rakennamme positiivista kuvaa läheisistä maistamme. Päätösten tekeminen ei ole sattumanvaraista, ja suurien päätöstemme perustana on aina tieto. Tietoa parhaiten saamme eri medioista ja teksteistä.

Nyky-yhteiskunnassa mediat, varsinkin sosiaalinen media, ovat paikkoja, joissa yhteiskunnallista vaikuttamista tapahtuu. Poliittiset mielipiteet sekä kannanotot ovat jokapäiväisiä julkaisuja esimerkiksi tunnetussa Twitter-palvelussa.

Medialukutaidon ABC 2.0 on opas, jonka sisältö tulisi olla osa jokaisen perussivistystä. Opas syventää lukijan taitoa tulkita lehdistön keinoja. Oppaassa käsitellään medianlukutaitoja, jotka jokaisen yhteiskunnan jäsenen tulisi tuntea.

3.2 Sosiaalisen median ilmiöt

Kuten todettu, sosiaalinen media on juurtunut jokaisen aikuisen, nuoren sekä lapsen arkeen. Nopeat reaaliaikaiset viestintäsovellukset ovat ottaneet tekstiviestien sekä puheluiden sijan etenkin nuorten sosiaalisessa elämässä. Vuosikymmen sitten kutsuttiin ystävä mukaan kokemaan asioita yhdessä, kun nykypäivänä otetaan koko tuttavakunta mukaan sosiaalisen median kautta jakamalla kuvia sekä videoita kokemuksista. Uusimmat sosiaaliset mediat ovat yleensä globaaleja, joten maiden väliset ystävyys-suhteet voivat tuntua nuorelle hyvin samalta kaupunkien välisen ystävyys-suhteiden kanssa. Eri maihin hajautuneiden perheiden on helppo pitää yhteyttä toisiinsa sosiaalisen median kautta. (Khan. 2017.) Kirjeenvaihto on hyvin hidasta ja kallista verrattuna sosiaalisen median välityksellä toimitettaviin pikaviesteihin ja kommentteihin.

Sosiaalisessa mediassa on paljon tietoa sekä sisältöä, joka ei välttämättä ole mitenkään tieteellistä tai tarpeellista muille. Esimerkiksi käyttäjä voi päivittää kauppareissusta ja ostoksista. Jotkut voivat kutsua tällaista sisältöä turhaksi sekä ihmetellä miten ketään voi tällainen sisältö kiinnostaa. On tärkeää olla kriittinen, mutta tällaisella henkilöllä ei ole sosiaalisen median käytön edellyttävää medialukutaitoa. (Manninen 2012.) Kaikkien ei tietystikään pitäisi olla kiinnostuneita tällaisesta julkaisusta, mutta varmasti esimerkiksi henkilön läheisiä asia voi

kiinnostaa. Mikäli henkilö on niin kutsuttu some-julkkis, myös hänen julkaisunsa kyllä luetaan ja siitä pidetään.

Sosiaalipsykologi Suvi Uskia lainaten *”ihminen haluaa kaikessa vuorovaikutuksessaan antaa itsestään mahdollisimman hyvän kuvan, vaikka todellisuudessa menisi kuinka huonosti”* (Rinta-Tassi 2015). Uski tarkoittaa lausahduksellaan sosiaalisessa mediassa käyttäytymisen olevan täynnä tiedostettuja, sekä tiedostamattomia valintoja. Ihminen kokee tarvitsevansa hyväksyntää ryhmässä. Sosiaalisen median julkaisut, niiden muokkaaminen tai poistaminen ovat yleensä hyvin tiedostettuja valintoja.

Somessa teeskentely sekä liioittelu ovat useille käyttäjille arkipäivää. Läheisempien ystävien on helpompi tunnistaa tutun kaverin teeskentely, kun taas vähemmän tutuille kaverin kavereille on hyvin helppoa olla epäaito. Kuitenkin Uski uskoo että sosiaalisessa mediassa itsestään muokkautunut profiili voi vaikuttaa henkilön omaan elämään positiivisesti. Uski antaa esimerkin *”jos laitat instagrammiin jumppa- tai kuntosalikuvia, kaikki odottavat että käyt oikeasti salilla”* . (Rinta-Tassi 2015.)

Sosiaalinen media on osa sekä nuorten että aikuisten elämää. Jokainen meistä käyttää ja kehittää kirjoittamis- ja lukutaitojamme, mutta jokainen meistä on myös täysin ainutlaatuinen. Nykypäivänä medialukutaito on osa jokapäiväisiä sosiaalisia taitoja. Kesken jääneitä keskusteluita jatketaan töiden, koulun ja harrastuksen jälkeen sosiaalisessa mediassa kirjallisessa muodossa. Viestin muokkaaminen käy nopeasti ja on hyvin helppoa tunnistaa teksti tai kommentti johon kirjoittaja on nähnyt vaivaa. Etsiessäsi tietoa uudesta tuotteesta internetistä, luet muiden kirjoittamia arvosteluita ja kokemuksia – mutta kuulit varmaan tuotteesta ensimmäistä kertaa sosiaalisessa mediassa.

3.3 Sosiaalisen median pimeät puolet

Sosiaalinen media on kätevä ja siinä on monia positiivisia puolia jokapäiväisen elämämme kannalta. Omat profiilit, ystävien kommentit, kuvien jakaminen ja muu sosiaalinen kanssakäyminen ovat kaikki hyviä juttuja – niin kauan kuin ominaisuuksia käytetään oikein. Kiusaamista on ollut aina ja on ikävä totuus, että sitä tulee olemaan myös jatkossa. Kiusaamisesta on syntynyt uusi muoto internetin kautta sosiaalisiin

medioihin. Suomessa kouluissa tapahtuu nähdäkseni vain harvoin väkivaltaista kiusaamista. Oman kokemukseni mukaan Suomen koulujen yleinen kiusaamistapa on toisen ryhmästä pois jättäminen.

Internetissä on helpompi tuoda ääriajatuksia esille. Internetin välityksellä tapahtuva keskustelu on helppo lopettaa sulkemalla nettiselain tai jättämällä vastaamatta, mutta on myös helpompi sanoa ilkeitä ja negatiivisia mielipiteitä. Tämä johtunee siitä, että käyttäjä voi kokea olevansa näkymätön. Sosiaalisen median palveluihin on hyvin helppo ja nopea rekisteröidä tunnuksia ja myös valetunnuksia.

Nettipoliisi Jutta Antikaisen mukaan kiusaaminen voi alkaa jo ensimmäisellä luokalla WhatsApp-palvelussa (Irisvik & Utriainen 2017, 160). Profiilien ja tilien luonti sosiaalisen median sivuille on liian helppoa. Antikainen kertoo tapahtumasta, jossa nuoret pojat jakoivat Youtube-palveluun videon, jossa lapset lauloivat rivouksia. Video tuli julki vanhemmille ja pojan isä tahtoi saada videon poistettua palvelusta, mutta lapset olivat unohtaneet salasanan sekä kirjautumistunnuksen. Kun video viimein saatiin poistettua Youtuben toimesta, oli jo liian myöhäistä, sillä videot ja kuvat voivat olla mahdottomia poistaa internetistä myöhemmin. (Irisvik & Utriainen 2017, 160.) Videosta oli tullut hupaisa, ja sitä oli jaettu tuhansia kertoja, jolloin varmasti joku sen oli tallentanut ja jakanut eri palvelimessa. Internetiin julkaistu kuva tai video voi olla lähes mahdotonta sieltä kokonaan poistaa. Lapsi tai nuori ei välttämättä ymmärrä, kuinka internetin rakenne toimii.

Vastaavien tapauksien estämisessä oikea tapa ei voi olla kieltää lasten sosiaalisten medioiden käyttö kokonaan. Kun asia on kielletty ja jotain pahaa tapahtuu, on omalle vanhemmalle kertomisen kynnys paljon suurempi ja asia voi jäädä pitkäksi aikaa ratkaisematta. (Irisvik & Utriainen 2017, 161.) Mediataitojen oppiminen on aloitettava pienestä pitäen, ja sen pitäisi olla osa jo alakoulujen opintoja.

3.4 Maailmankuvan ja median korrelaatio

Maailmankuva on asia, jota jokainen meistä rakentaa ajattelemattaan päivittäin. Se rakentuu pääasiassa medioiden kautta. (Kirjastot.fi-toimitus 2017.) Jokainen meistä rakentaa maailmankuvaa riippumatta siitä, mitä ajattelemme yhteiskunnasta. Maailmankuvamme ohjaa koko loppuelämämme suhtautumista erilaisiin tilanteisiin ja

arvoihin (Internetix-oppimateriaalikanta 2017). Maailmankuvan rakentuminen ei ole hetkellinen prosessi, vaan hyvin pitkä ja vaihteleva. Maailmankuvan rakentumiseen vaikuttaa eniten oma ajattelu, ja tätä ajattelua kehitetään peruskoululaisilla opetuksen avulla. (Keskitalo 2015, 7.)

Nuorempana syntyvä ensimmäinen maailmankuva on kaikkein voimakkain. Kaikki uusi tieto tulee taistelemaan vanhan maailmankäsityksen kanssa siitä, kumpi jää voimaan. Usein vanhempi maailmankuva on voimakkaampi tiedon puutteesta huolimatta. Koulun opetuksen tarkoituksena on pyrkiä korjaamaan yhteiskunnallisesti todettuja vääriä maailmankäsityksiä. (Keskitalo 2015, 7.) Yläasteikäinen on jo ehtinyt rakentaa pienen, täysin vanhempien mielipiteistä sekä esimerkiksi TV:n katselun perusteella syntyneen maailmankuvan. Kuitenkin tässä iässä alkaa englantia sujua, ja internetistä on juuri paljastunut valtava tietomäärä kielimuurin murruttua. Nuori alkaa saada enemmän ja enemmän aineksia oman maailmankuvansa rakentamiselle. Medialukutaidoton nuori ei kykene löytämään tietomassan seasta luotettavaa tietoa. (Mediataitokoulu 2015.)

Nykyään näemme jatkuvasti kuvia ja uutisia ympäri maailmaa. Kykenemme maailmankuvamme avulla yhdistämään kuvat ja uutiset toisiinsa sekä tuntemiimme maantieteellisiin paikkoihin. Maailmankuvan avulla ymmärrämme, mitä maailmassa on, ja miten maailma toimii. Maailmankuva on perusta meidän omalle maailmankatsomuksellemme, joka ohjaa suuntaamme elämässä. Maailmankatsomuksemme on arvojemme sekä maailmankuvamme sekoitus. (Tomperi 2003, 70.) Maailmankuva myös riippuu hyvin paljon henkilön omasta kulttuurista. Länsi-Maissa kasvaneen henkilön kuva Lähi-idästä on karu ja negatiivinen. Jatkuvat uutiset Lähi-idässä käytävistä sodista sekä terrorismiyhdistyksien propaganda antaa huonoja aineksia nuoren maailmankuvan kehitykselle. Kaikkea tiedonsaantia nuorillemme meidän ei tule estää, eikä tämä ole käytännössä edes mahdollista.

3.5 Tiedotusvälineiden tulkitseminen oikein

Medialukutaidon ABC 2.0 oppaasta lainaten: *“sanotaan, että lehdistö on neljäs valtiomahti.”* (Leppäjärvi 2010, 5). Brittiläinen filosofi Francis Bacon oli samaa mieltä, julistaen 400 vuotta sitten tiedon olevan valtaa (Lähteenmaa-Ahtela 2011). Lehdistön

valta ei kuitenkaan nyky-yhteiskunnassa ole yhtä voimakasta kuin sota-ajan lehdillä. Lehden kustantajalla on käytännössä suurin valta valita lehden päätoimittaja, jonka tehtävänä on määrittää lehden linja. Kuitenkin lehden valta on suurelta osin jaettu koko toimitusprosessissa mukana olevien toimittajien kanssa. Toimittajan valtana on rajata artikkelin tiedot ja kuvat oman näkökulman puoltamiseksi. Kuitenkin toimittaja toimii jonkun alaisena, ja toimittajan on linjattava uutisensa toimituspäällikkönsä ohjeiden mukaisesti. (Leppäjarvi 2010, 5.) Päätoimittajalla on myös viimeinen sana artikkelin julkaisussa, ja päätoimittaja voi muokata uutista, mikäli kokee ettei artikkeli ole lehden linjauksen mukainen, tai se voisi aiheuttaa vääriä mielikuvia (Viranta 2017). Päätoimittajan vallan käyttö on melko harvinaista ja sen käyttöä arvostellaan rajusti. Päätoimittaja on vastuussa artikkelien ja uutisten tiedoista, ja häntä voidaan rangaista sakolla virheellisen tiedon julkaisemisesta. (Leppäjarvi 2010, 6.)

Media-alalla etenkin uutisia laativilla organisaatioilla on hyvin vahva itsesääntely. Toimittajan tulee erottaa oman yksityisen mielipiteensä sekä julkisen mielipiteen raja. Toimittajan tulee myös tuntea yksityiselämän suoja. Toimittaja ei saa julkaista ihmisestä halventavaa kuvaa tai liittää häntä kuvalla halventavaan tilanteeseen. Nuorten tulisi tuntea myös oikeus vaatia oikaisua tai vastinetta, mikäli he kokevat olevansa osana asiatonta uutista.

Uutisen sisältö ja näkökulma riippuu paljon siitä, minkälaisessa lehdessä tai mediassa itse uutinen esiintyy. Suomen lehdistöistä suurin osa on poliittisesti sitoutumattomia, mutta ei välttämättä puolueettomia. Paikallislehdet hyvin usein ottavat oman paikkakuntansa kannan asioihin ja ovat puolueellisia uutisista, jotka koskevat oman alueen asioita. Sananvapaus on yksi journalismin ja lehdistön tärkeä eettinen arvo. Sananvapauden korostaminen on tärkeä osa toimittajan ammattiympeyttä. (Leppäjarvi 2010, 5-6.) Vapaa lehdistö on yksi historian tärkeimmistä sananvapauden toteuttajista.

Medialukutaitoinen huomaa myös toisen piilevän vaikutuskeinon lehdistä: sivun tai lehtiaukeaman muun sisällön. Toimittajat käyttävät useita työtunteja lehden räätälöintiin juuri heidän oman lukijakuntansa mukaiseksi. Uutiset ja artikkelit on hyvin tarkasti muokattu sekä lyhennetty juuri oikean pituisiksi, jotta ne mahtuisivat palstoilleen sopivasti. Myös artikkelien sekä mainosten lehdessä esiintyvä järjestys on yleensä tarkkaan harkittu. Lehtien koko vaihtelee päivittäin uutisten sekä ilmoitusten määrien perusteella. Toimittajan arkea on lyhentää juttuja lehden

sovituvaiheessa, sekä mahdollisesti muokata otsikkoa lehden tarkoituksen mukaisesti. (Leppäjarvi 2010, 25.) Lehtien toimittajilla on tarkat profiloinnit eri lehden eri osien lukijoista, sekä koko lehden kohderyhmästä.

Nykypäivänä tieto tapahtumista kulkee pelottavan ripeästi. Uutinen tapahtumasta voidaan julkaista internetissä jo minuutteja tapahtuman jälkeen. Tällaisen pikauutisen tiedot ovat yleensä melko vähäisiä ja voivat olla suoraan vääriä oletuksia. Pienemmät uutispalvelut sekä iltalehdet ovat yleensä ensimmäisiä raportoimaan asioista. Luotettavimmat lehdet, joilla on jo valmiiksi suuri lukijakunta odottavat tutkimusta sekä varmaa, luotettavampaa tietoa viranomaisilta tapahtumista.

Lukijana olemme osa tiedonvälitysprosessia. Oma maailmankuvamme, asenteemme sekä kokemuksemme vaikuttavat suuresti tietoihin, joita uutisesta poimimme. Riippuen omista kiinnostuksista ja mielipiteistä, lehden artikkeli voi tuntua epäreilun vähän kuvailevalta. Artikkelista, joka koskee aiheetta, josta ei itse ole kiinnostunut, voi olla vaikea saada selkoa useiden selittämättömien termien tai outojen sanamuotojen käytön takia. Tiedonpalat, jotka ruokkivat minäkuvaamme sekä maailmankuvaamme poimimme helpoiten, ja artikkeli vaikuttaa tästä johtuen uskottavammalta.

Medialukutaito on aktiivinen kyky pohtia uutisia niitä lukiessa. Pohdinnassa tulee esiin kysymyksiä, kuten miten asia koskee elämääni? Onko tämän tiedon omaksumisella vaikutusta elämääni? Mistä jään paitsi jos en lue tätä artikkelia loppuun? Median heikko lukutaito voi kaventaa maailmakuvaamme sekä ruokkia ennakkoluuloja (Leppäjarvi 2010, 39).

Nuoren kehityksen kannalta uutisten kriittinen omaksuminen on välttämätön taito. Koen henkilökohtaisesti että paras tapa saada nuoret pohtimaan lehdistön keinoja ja parantamaan heidän kriittistä lukutaitoaan on tuoda esille, etteivät uutiset ole ilmaisia. Jokaisen jutun takana on palkattu toimittaja, jonka tehtävänä on tuoda lehden lukijalle tietoa. Ammattityö on maksullista ja sanomalehdet sekä erilaiset verkkolehdet ovat liiketoimintaa. Nuori voi pohtia miksi Metro-lehti on ilmainen. Ilmaisjakelu lehtien, kuten Metro-lehden, tulot ovat lähes kokonaan mainostulopohjaisia.

4 YLÄKOULULAISTEN MEDIALUKUTAIDON OPETUS

4.1 Yläkoululaisten mediataidot

Yläkoululaisen mediataidot ovat vielä suhteellisen kehittämättömiä. Yläkoululaisen lähdekriittisyys on vielä lapsenkengissä. Mediataidot ovat vielä teknisiä eli laitteita osataan käyttää mutta sisältöä ei osata suodattaa tai käyttää pohtivasti. Tietenkin aiheesta kiinnostuneita ja hyvinkin kriittisiä mediankäyttäjiä löytyy jo yläkoulusta, mutta yleisellä tasolla voi olettaa, että mediataitoina ovat tässä vaiheessa vain omilta vanhemmilta omaksutut taidot (Mediataitokoulu 2015).

Älylaitteiden yleistyessä yhä useammalla nuorella ja lapsella on mahdollisuus tuottaa mediasisältöä. Nuorten luova harrastus voi olla aikaisempien mediasisältöjen yhdistäminen ja muokkaus eli remiksaus. Yläkoululaisella voi olla hyvin korkea kynnys jakaa tuottamiaan mediatuotoksia koulutovereilleen tai vanhemmilleen. Nuorten harrastuksien kautta mediakasvatuksen ala leviää yhä laajemmaksi, yhdistäen itsensä taidekasvatuksen kanssa. Mediaa hyödynnetään taiteen tekovälineenä sekä omana ilmaisumuotona. (Mediataitokoulu 2015.)

Digitaalisuus on nopeuttanut ja mahdollistanut laajemman tiedonhaun. Internetissä on lukematon määrä tietoa, joka on vain muutaman klikkauksen takana. Medialukutaitoa tarvitaan oikeanlaisen tiedon löytämiseen, tiedon analysointiin ja tiedon haastamiseen kriittisesti. Vaikka medialukutaito-termistä ei käy sitä ilmi, on osa hyvää medialukutaitoa myös kuvien ja videoiden analysointi.

4.2 Medialukutaidon opetus

Medialukutaidon opetusta on saatavilla, mutta nuoren opetukseen saattaminen ei välttämättä ole yhtä helppoa kuin luulisi. Yläkoululaiselle nuorelle koulu on vain osa elämää, ja kaikki oppimiseen liittyvä on kouluun liittyvää, jota ei välttämättä omalla vapaa-ajallaan kotitehtävien lisäksi oppilas tahdo tehdä.

Kokemukseni mukaan oppilaat eivät itse koe opiskelevansa medialukutaitoa kouluissa tällä hetkellä. Medialukutaito on taito, jota opetetaan monilukutaidon yhteydessä, ja tämä tarkoittaa, ettei yksikään oppiaine tai lehtori ota siitä kokonaisvastuuta. Ihanteellista olisi, mikäli jokaisessa oppiaineessa monilukutaito otettaisiin näkyvämmiin huomioon ja oppilas oppisi käyttämään lähteitä sekä analysoimaan tekstiä pohtivasti muun oppimisen yhteydessä.

Opettajaopiskelijoiden mahdollisuudet mediakasvatuksen opiskeluun ovat myös melko heikolla tasolla. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin teettämän kyselyn perusteella mediakasvatus ei ole opettajaksi opiskelevien prioriteettilistalla. (Salomaa & Palsa & Malinen 2017, 9-11.) Opiskelijat kokevat saavansa enemmän teknologiakoulutusta medialukutaidon opinnoissa kuin oikeita kriittisen lukutaidon keinoja.

Mediakasvatus on hyvin monialainen tutkimusala. Monialaisuuden hyvä puoli on tutkimusten useat eri näkökulmat, mutta tämä myös voi vaikeuttaa tutkimusta, sillä tutkimuksen suorittamisessa on huomioitava ja ymmärrettävä jokaisen alan oma näkökulma. Yhteisöpedagogina pyrin vaikuttamaan nuorten kriittiseen lukutaitoon, kun taas journalistit pyrkivät keinoillaan kiertämään lukutaitoa omien etujensa vuoksi. Vaikka lauseeni asettaa journalismin hyvin negatiiviseen kuvaan, en tarkoita että tämä olisi pahasta. Pyrin esimerkilläni tuomaan esiin alan kehittyvyyttä.

Opetuksen syvällisyyden tasoa on vaikeaa arvioida lasten ja nuorten osalta, sillä mediataitojen tasoa ei voi päätellä yksilön iän perusteella. Mediataitoja opitaan hyvin itsenäisesti, eikä yleistä tasoa asiassa ole. Kuitenkin olisi tärkeää opetuksella varmistaa nuorten ja lasten oppimisvalmiudet. (Pekkala & Salomaa 2016a, 97.)

4.3 Mediakasvatuksen tutkimus

Medialukutaidon kehittämisessä pyritään vaikuttamaan oppilaan omaan pohdintaan ja antamaan rohkeutta haastaa tekstin luotettavuus. Materiaaleja medialukutaidon kehittämiseksi on helppo löytää. Rauhankasvatus instituutin ylläpitämä maailmankouluhanke on kerännyt useita oppi- ja opetusmateriaaleja mediakasvatuksen parissa työskenteleville. Järjestö myös välittää kouluille

vierailijoita eri kasvatuksen piirissä työskentelevistä järjestöistä kertomaan toivotuista aiheista ja ohjaamaan keskustelua oppilaiden keskuudessa. (Maailmankoulu 2017.)

Mediakasvatusseura on voittoa tavoittelematon valtakunnallinen yhdistys. Yhdistys on perustettu 2005, ja se on tarjonnut yhteisen monialaisen foorumin mediakasvatuksesta kiinnostuneille. Yhdistyksen verkkosivut (Mediakasvatus 2017), tulisi olla kirjanmerkkinä jokaisella mediakasvatuksesta kiinnostuneella. Verkkosivuilla julkaistaan tutkimuksia, opinnäytetöitä sekä selvityksiä. Sivulla myös ilmoitetaan eri toimijoiden järjestämistä tapahtumista eri puolilla Suomea.

Mediakasvatuksen tutkimuksesta vastaavat Suomessa suurimmaksi osaksi korkeakoulut. Mediakasvatuksen taso riippuu hyvin paljon nuoren elinympäristöstä sekä useista muista tekijöistä. Mediakasvatuksen toteutumisesta ei ole saatavilla tarkkaa tietoa. Tiedon puute on suuri ongelma alan kehittämisessä. Kirjastot ja kunnalliset varhaiskasvatuksen organisaatiot ovat kartoittaneet omien alueidensa mediakasvatuksen tilaa. Yleisen käytännön kehittämiseksi tämä on suuri ongelma. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.)

Mediakasvatuksen tutkimuksen perusteena on aikaisemmin ollut suojeleminen. Internetin negatiivisia vaikutuksia nuoriin on tutkittu ja samalla pohdittu, miten voimme ehkäistä huonoja vaikutuksia. Internetissä on helppo tehdä isoja virheitä nuorena. Internetiin ladattu kuva, video tai tiedosto voi olla mahdotonta kitkeä sieltä ulos, sillä aina on jokin taho tai robotti, joka sen arkistoi. Nykypäivän tutkimuksen taustana ja perustana on kuitenkin nuorten taitojen kehittäminen, nuorten suojeleminen sijaan. Internetissä on kuitenkin myös helpompi kokeilla asioita näkymättömästi. Mediakasvatusta on tutkittu toimintatutkimuksella vuosina 2015-2017. Koulut ja nuorisotalot yhteistyössä järjestivät ympäri Suomea itseilmaisun mediatyöpajoja. Työpajoissa nuoria kannustettiin esittelemään työnsä tuloksia julkisesti, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.)

Mediakasvatus tuo esille kirjoittamisen merkityksen. Mediakasvatusasiantuntija Maija Puskan mukaan myös kirjoittamisen taidot kaipaavat päivitystä. Puska perustelee väitettään mediaympäristön muuttuvaisuudella. (Pekkala & Salomaa 2016b, 12-14.) Yksi mediakasvatuksen haasteista on saada kaikki kasvattajat ja ammattilaiset tunnistamaan mediakasvatuksen tarve ja merkitys heidän omilla aloillaan. Nuoret ovat jatkuva pohdinnan ja kehittämisen kohde mediataidoissa. Kuitenkin nuoret

esitellään myös hyvin usein alan osaajina. Mediakasvattajien tärkein tavoite nykypäivänä on pitää alan osaajat ajan tasalla - sekä kouluttaa uudet mediakasvattajat tulevaisuuden muutoksien mukaisesti. Mediakasvatuksen suuri etu on monialaisuus - mutta samalla se on myös sen heikkous. (Pekkala & Salomaa 2016b, 32-38.)

Mediakasvatuksen ja politiikan yhteyttä on pohdittu viime aikoina. Niina Uusitalon mukaan mediakasvatus on merkittävä keino kasvattaa ja sosiaalistaa nuoret toivotunlaisiksi kansalaisiksi. Tämä herättää kysymyksen kenellä on valta määritellä toivotunlaisuus. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana mediakasvatus on löytänyt osansa Suomen politiikassa. Mediakasvatus on tehokas keino tehdä nuori osallistuvaksi, aktiiviseksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi. Nuori, joka kehittää maailmankuvaansa ja arvoja, tarvitsee puolueetonta mediakasvatusta. Oppiminen tapahtuu parhaiten oman mielenkiinnon ja tekemisen kautta.

Videopelit ovat viime vuosikymmenten aikana kasvattaneet suosiotaan räjähdysmäisesti nuorten ja lasten keskuudessa (Pekkala & Salomaa 2016b, 11).

Mikko Meriläinen on Helsingin yliopiston tohtori, joka tutkii pelaamisen vaikutuksia yhteiskuntaamme, ja pelaamisen ongelmia henkilökohtaisella tasolla. Meriläinen julkaisee esityksiä sekä luentoja omalla internet-sivustollaan (Meriläinen 2017b). Myös Meriläisen kuvaama pelikasvatus on osa mediakasvatusta. Sanalla kasvatus kuvataan yleensä nuoren tai lapsen kehitystä aikuiseksi. Mediakasvatuksessa ja pelikasvatuksessa kohdeyleisö on kuitenkin huomattavasti laajempi, kaikenikäinen. Aikuiset kaipaavat digikulttuurin tuntemukseen tarvittavia eväitä siinä missä lapset ja nuoretkin. Varsinkin pelikasvatuksessa aikuisen asema voi olla paljon nuorta, jonka arkipäivää on pelaaminen, heikompi.

Pelaaminen on osa nykypäivän kulttuuria. Videopelit ovat myös taloudellisesti erittäin suuressa asemassa. Leikkiminen on aina ollut osa erilaisten taitojen opetusta. Pelaaminen on nykyaikaisempaa leikkimistä. Kielitaitojen opetuksessa käytetään usein oppimispelejä. Pelien positiivisia vaikutuksia taitojen kehittämiseen ei voi kiistää. Meriläinen kuitenkin painottaa, ettei pelien tulisi sivuttaa varsinaista taitojen opetusta, vaan tehostaa ja täydentää muun oppimisen kautta saatavia taitoja. Useissa nopeatempoisissa peleissä pelaajan on nopeasti tunnistettava hyvinkin suuresta määrästä tietoa olennainen tieto, ja osattava soveltaa sitä pelin sisällä

tehtäviin päätöksiin. (Meriläinen 2013, 10.) Tällaista kokonaisuudenhallintataittoa tarvitaan jokapäiväisessä arjessa, medioiden ja tietorakenteiden ympäröimänä. Pelit voivat myös olla ongelma, eikä peliaddiktoitunut nuori välttämättä koe pelaamistaan ongelmana (Meriläinen 2017a).

5 KEHITTÄMISPROJEKTI

Kehittämiprojektini tein Helsingin yliopiston ylläpitämään Helsingin Normaalilyseoon (Norssi). Konkreettinen projektin tulos oli oppituntisuunnitelma sekä oppituntimalli medialukutaidon oppitunnille. Työni tarkoituksena oli kehittää yläasteikäisten medialukutaitoa. Medialukutaitoa ei koulussa ole oppiaineena eikä sille anneta tarpeeksi huomiota (Salomaa 2016, 2). Nyky-yhteiskunnassa medialukutaito on tärkeämpää päivä päivältä ja sen pitäisi mielestäni olla suuremmassa huomiossa koulun opetuksessa.

Tällä hetkellä opetus suunnitelmassa sanotaan medialukutaidosta näin: ”oppilaiden monilukutaitoa kehitetään kaikissa oppiaineissa arkikielestä kohti eri tiedonalojen kielen ja esitystapojen hallintaa. Osaamisen kehittyminen edellyttää rikasta tekstiympäristöä, sitä hyödyntävää pedagogiikkaa sekä oppiaineiden välistä ja muiden toimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä. Opetus tarjoaa mahdollisuuksia erilaisista teksteistä nauttimiseen. Oppimistilanteissa oppilaat käyttävät, tulkitsevat ja tuottavat erilaisia tekstejä sekä yksin että yhdessä muiden kanssa. Oppimateriaalina hyödynnetään ilmaisultaan monimuotoisia tekstejä ja mahdollistetaan niiden kulttuuristen yhteyksien ymmärtäminen. Opetuksessa tarkastellaan oppilaille merkityksellisiä, autenttisia tekstejä sekä niistä nousevia tulkintoja maailmasta. Näin oppilaat voivat hyödyntää opiskelussa vahvuuksiaan ja itseään kiinnostavia sisältöjä ja käyttää niitä myös osallistumisessa ja vaikuttamisessa.” (Opetushallitus 2014, 22-23.)

Koulussa opetettava medialukutaito on opintojen kannalta riittämätön, sillä oppilaita ei opeteta lähdekriittisiksi. Vastuun jakaminen usealle eri oppiaineelle myös heikentää opetusta, sillä tällöin on riskinä, ettei mikään oppiaine opeta aihetta tarpeeksi perusteellisesti.

Oppituntini myös vahvistaa toista lausuntoa opetussuunnitelmasta, jota mielestäni ei koulussa käydä tarpeeksi syventävästi läpi. Opetussuunnitelmassa sanotaan näin: “oppilaita opastetaan käyttämään tieto- ja viestintäteknologiaa vastuullisesti, turvallisesti ja ergonomisesti.” (Opetushallitus 2014, 23.) Nyky-yhteiskunnassa koulussa pitäisi opetella myös sosiaalisessa mediassa käyttäytymistä, vastuullisuutta sekä turvallisuutta.

Valitsin omalle projektilleni äidinkielen tunnin, sillä mielestäni vastuu yläkoululaisten medialukutaidon kehittämisestä kuuluisi äidinkielen oppiaineelle. Lehtorin Tiina Talvitien mukaan äidinkielessä on aihetta sivuavaa opetusta. Mielestäni opetuksessa voisi kuitenkin ehkä vieläkin enemmän painottaa medialukutaitoa.

5.1 Ideointi ja pohdinta

Pohtiessani parasta tapaa parantaa nuorten mediataitoja konkreettisesti, päädyin suunnittelemaan oppituntia yläasteikäisille. Oppituntisuunnitelman tekemiseen sain hyviä neuvoja Helsingin normaalilyseon lehtoreilta ja opinto-ohjaajalta. Heti suunnittelun alkuvaiheessa olin päättänyt lehtorin toiveiden mukaisesti, että keskityn tunnin pitämisessä uutisten lukutaitoon ja siihen liittyviin keskusteluihin sosiaalisessa mediassa. Olimme heti suunnittelun alkuvaiheessa samoilla aaltopituuksilla työni tavoitteista sekä toimintatavoistani.

Aloitin projektin pohtimalla mahdollisia opetuskäytäntöjä sekä pohtimalla opetustapoja, jotka soveltuisivat juuri kahdeksaluokkalaisille. Oppitunnin alussa on hyvä olla jonkinlainen keino, jolla oppilaat ymmärtävät opetuksen aiheen tarpeen heidän jokapäiväisessä elämässä (TJS-opintokeskus 2017). Päätin tunnin alussa analysoida oppilaiden edessä yhteisesti ajankohtaisia uutisartikkeleita. Pyrin antamaan oppilaille hyvän esimerkin medialukutaidosta sekä taitojen sovelluksesta käytännön asioissa.

Tunnin teematehtäväksi suunnittelin pohtivan tehtävän, jossa oppilaat pääsevät kokeilemaan toimittajan keinoja. Tehtävänä on tehdä uutinen ryhmässä, jossa oppilaat käyttäisivät mahdollisimman monia toimittajien keinoja. Tehtävänannossa, joka oppilaille jaettiin, oli ohjeistavia neuvoja toimittajien keinojen käyttämisestä.

Ensimmäinen askel oli keksiä, minkälaiseen lehteen tai verkkolehteen artikkeli tulee. Ohjeistuksessa oli useita esimerkkejä sanomalehdistä lentolehtisiin. Toimittajien keinojen käyttö on osittain riippuvainen mediasta, jossa artikkeli löytyy. Eläinsuojelulehdessä toimittaja ei varmasti aio katsoa eläimiin liittyvistä asioista negatiivisesta näkökulmasta. Tiedelehdissä tärkeää on otsikon avulla kaapata lukijan huomiota tarpeeksi, mutta jättää itse löytö leipätekstin sisään piiloon. Tiedelehdissä itse teksti voi kangerrella toimintatapojen kautta sekä alkuperäisen tavoitteen kautta vastaten kysymyksiin miten ja miksi, ennen itse löytöjen julkistamista.

Toiseksi oppilaita ohjeistettiin rajaamaan ensimmäinen virke, sillä on tärkeää johtaa lukija suoraan asiaan, samalla jättäen uutinen sen verran vajaaksi, että lukija lukee artikkelin loppuun. Tämän jälkeen tulee uutisen leipäteksti, eli itse artikkeli johtavan aloitusvirkkeen perään. Tässä kappaleessa tulisi kertoa kaikki itse uutisesta ja laajentaa ensimmäisen virkkeen tietoja.

Lopetuskappale on uutisessa aivan yhtä tärkeä kuin aloitusvirke. Lopetuksessa on hyvä kertoa, mitä asialle tulevaisuudessa tehdään, johtopäätös tai miten asiaa käsitellään. Lopetuskappaleen jälkeen on hyvä käydä läpi uutinen, ja pohtia itse otsikkoa.

Otsikko on ensimmäinen asia, jonka lukija näkee. Tästä johtuen on tärkeää, että otsikko kaappaa lukijan mielenkiinnon, mutta kuitenkin jättää itse uutisen kertomatta. Hyvänä esimerkkinä on *“tieteellinen löytö mullistaa maatalouden Suomen pohjoispuolella”*. Otsikko paljastaa aiheen olevan tieteellinen löytö sekä sen saavutuksen Pohjois-Suomen maatalouden edistäjänä.

Toimittajan keinojen tunnistamisessa paras tapa on kokeilla itse toimia toimittajana. Itse tekstin tai uutisen kirjoittajana huomaa, kuinka suuri valta jutun tekijällä on. Mediatekstit voidaan tulkita usealla eri tavalla, ja tästä johtuen on mahdotonta antaa suorat ohjeet tekstien tulkinnalle (Mediataitokoulu 2015).

Oppituntia suorittaessa tahdoin myös saada tietoja oppilaiden median käytöstä, sillä tämä tieto auttaisi tunnin räätälöinnissä. Suunnitteluvaiheessa pohdin useita eri tapoja suorittaa kysely. Alustavasti olin tekemässä paperikyselyn, jonka kaikki oppilaat voisivat täyttää anonymisti. Kyselyä valmistellessani ajattelin, että kyseessä

on mediataitojen tunti, joten olisi ehkä mukavampi, jos oppilaat voisivat vastata kyselyyn puhelimillaan tai tietokoneillaan. Kokeilin ja etsin internetistä useita eri kyselyjä tarjoavia sivustoja, ja päädyin lopulta ilmaiseen Typeform-sivustoon (Typeform 2017).

5.2 Oppilaiden mediakysely

Räätälöin oppilaille lyhyen kyselyn heidän sosiaalisen median käytöstä. Oppilaat vastasivat työnteon yhteydessä puhelimillaan sekä luokasta löytyvillä tietokoneilla. Vastaajien määrä jäi melko pieneksi, joten mitään suurempaa tilastollista arvioita siitä ei tule tehdä. Kuitenkin se kertoo jotain tämän kyseisen luokan mediakäytöstä, sillä kaikki vastaukset olivat melko yhdenmukaisia.

Kyselyn valmistelin ja toteutin ilmaisella Typeform-sivustolla, jonka työkalu kyselyn tekemiseen oli hyvin helppokäyttöinen ja tehokas. Tärkeä ominaisuus oli myös se, että kyselyyn pystyi vastaamaan älypuhelimella, joka luokan jokaiselta oppilaalta nykypäivänä löytyi.

Kyselyssä käydään läpi millä välineillä ja kuinka usein oppilaat käyttävät sosiaalisia medioita sekä mitkä ovat oppilaiden suosimia sosiaalisia medioita. Vastaukset olivat melko yllättävät, sillä oletin Facebookin olevan kaikkein suosituin sosiaalinen media. Kuitenkin lähes kaikki vastanneista kertoivat käyttävänsä Instagrammia vähintään päivittäin, monet useita kertoja päivässä. Kaikki vastanneista kertoivat selaavansa Instagrammia älypuhelimillaan.

Oppilaat kokevat, että he ovat enimmäkseen sisällön käyttäjiä, mutta joskus myös tuottavat sisältöä sosiaalisiin medioihin. Tytöt olivat selkeämmin valinneet tärkeimmiksi asioiksi sosiaalisessa mediassa kuvat, kun taas pojat olivat valinneet useamman vaihtoehdon ja pitivät myös artikkeleista, uutisista ja status-päivityksistä. Tämä oli myös yllättävää, sillä odotin tyttöjen suosivan enemmän status-päivityksiä ja poikien enemmän videoita ja kuvia. Lähes kaikki vastanneista vastasivat tärkeimmän asian sosiaalisessa mediassa olevan hauskuus, ja muutama valitsi ystävien kanssa yhteydessä pysymisen.

Jälkeenpäin pohdin, olisivatko vastaukset olleet erilaisia kyselyssä, jossa ei olisi ollut monivalintakysymyksiä. Mikäli kysely olisi kuitenkin ollut liian pitkä ja aikaa vievä, olisi vastaushalu vähentynyt merkittävästi (KvantiMOTV 2010).

5.3 Oppituntisuunnitelma

Oppituntisuunnitelmassa käydään lyhyesti läpi oppitunnin tavoitteet ja opetuksen painotukset. Suunnitelmassa painotetaan oppilaiden kriittistä suhtautumista uutisiin ja sosiaalisessa mediassa käytäviin keskusteluihin. Hyvä kriittinen lukutaito auttaa nyky-yhteiskunnan sosiaalisessa mediassa, jossa nykypäivänä käydään hyvin paljon poliittista keskustelua, ja mainokset ovat osa sosiaalista mediaa jatkuvasti.

Ensimmäisenä tavoitteena on saada oppilas ymmärtämään, että uutisten takana on aina joku tekijä, toimittaja. Yksikään uutinen ei synny tyhjästä. (Leppäjarvi 2010, 9.) Uutisen toimittaja vaikuttaa hyvin paljon uutisen näkökulmaan ja voi pyrkiä vaikuttamaan lukijan mielipiteeseen. Tunnin teematehtävän ”Tee uutinen!” tarkoituksena on saada oppilaat pohtimaan ja havaitsemaan, kuinka paljon vapautta toimittajalla on artikkelia kirjoittaessa.

Toinen tavoite on saada oppilas suhtautumaan oikein sosiaalisen median uutislinkkeihin ja oppimaan lähdekriittiseksi. Nuorille media on tärkeä osa arkea, ja uusi teknologia otetaan helposti käyttöön. Teknologia on kehittynyt nuorille luontevaksi osaksi sosiaalista elämää, ja eri viestintävälineet ovat osa nuorten viihtymistä sekä tiedonhakua. (Kotilainen & Rantala 2008, 22.)

Oppituntisuunnitelmassa mallinnetaan tunnin kulku. Tunti aloitetaan oppilaiden huomion kiinnittävällä yhteisellä uutisen analysoinnilla. Oppilaiden annetaan vaikuttaa uutissivuston valintaan sekä heidän kanssaan vuoro vaikutetaan. Oppimisessa on tärkeää ymmärtää oppilaan saama tieto (Kankaanpään yhteislyseo). Medialukutaito on taito, jota ei voi oppia pänttäämällä. Tästä johtuen parhaat opettamiskeinot sisältävät oppilaiden omaa pohtimista sekä vuorovaikutusta opetetun asian kanssa.

Tunnin avauksen jälkeen suunnitelmassa on teematehtävään orientointi. Tehtävänantoon on varattu muutama minuutti ryhmien muodostamista sekä

tietokoneen avaamista varten. Oletusarvoisesti oppilailla on jo valmiiksi tuossa kohtaa kouluikää mieluisat ryhmät mielessä. Oppilaiden työskentelyyn on varattu suurin osa tuntia, jonka jälkeen oppilaiden tuntitehtävät kaikki tulisi analysoida samalla tavalla kuin tunnin alussa tehty yhteinen analysointi. Oppilaille on tärkeää, että heidän työnsä tulokset käydään läpi tai oppilas kokee, ettei hänen tekemänsä työ ollut ”turhaa”.

Tunnin lopuksi oppilaiden töiden läpikäynnin jälkeen on jätetty aikaa lyhyesti sosiaaliseen mediaan sekä sosiaalisen median sisällön kriittiseen tulkintaan orientoivalle powerpoint-esitykselle. Powerpoint-esityksen tarkoitus on keskustella oppilaiden kanssa heidän sosiaalisen median osallisuudesta sekä saada heidät suhtautumaan sosiaalisessa mediassa esiintyviin julkaisuihin kriittisesti.

5.4 Oppituntisuunnitelman pilotointi

Pidin oppituntisuunnitelman pilotointitunnin lehtori Tiina Talvitien äidinkielenluokalle 8A tiistaina 31.10.2017 aamupäivällä Helsingin normaalilyseossa. Oppituntia seuraamassa oli kolme opetusharjoittelijaa.

Pyrin heti oppitunnin alussa saamaan oppilaat ymmärtämään, mitä hyötyä opettamastani aiheesta heidän tulevaisuudessa tulisi olemaan. Aloitin oppitunnin analysoimalla uutisen oppilaiden kanssa keskustellen. Pohdimme yhdessä luokan kanssa, oliko Ilta-sanomien etusivun otsikko Trumpin Venäjä-yhteyksistä (Ilta-sanomat 2017) puolueellinen vaiko neutraali, jonka jälkeen kävimme etsimässä Ylen etusivulta samaa uutista. Pohdimme, mistä johtuen Ilta-sanomat olivat valinneet tällaisen otsikon etusivulle, kun taas Ylen etusivun otsikkona oli Sodankylän pakkasennätys (Yle.fi 2017).

Koin heti uutista heidän kanssaan analysoidessa, että tämä oli oikea tapa aloittaa oppitunti, sillä oppilaat pääsivät itse vaikuttamaan opetukseen, ja aihe oli heille mielenkiintoinen. Oppilaat saavat motivaatiota oppia, kun he ymmärtävät aiheen olevat hyödyllinen heidän jokapäiväisessä elämässään (TJS-opintokeskus 2017). Näin ollen on tärkeää, että oppitunnin alussa läpi käytävä uutinen on tuore ja ajankohtainen. Tämä antaa oppilaille kuvan, että medialukutaitoinen henkilö kykenee

analysoimaan uutisen lennosta, ja osaa tuoda esille toimittajan näkökulmaa sekä kantaa asiaan.

Uutisten analysoinnin ja niistä käytävän keskustelun jälkeen aloitin teematehtävään orientoinnin. Oppitunnin teematehtävässä oppilaiden tuli käyttää toimittajien keinoja ja tehdä oma uutinen. Jaoin heidät ryhmiin. Osa oppilaista tahtoi suorittaa tehtävän parityönä, kun taas toiset ryhmissä kooltaan kolme tai neljä henkilöä.

Tehtävään orientoidessa painotin oppilaille, että tarkoituksena olisi käyttää mahdollisimman monia toimittajan keinoja saada lukija lukemaan artikkeli. Oppilaat pohtivat kanssani tunnin alussa uutista analysoidessa, kuinka tärkeä hyvä otsikko on, ja minkälainen hyvä otsikko on. Hyvä otsikko nappaa lukijan mielenkiinnon, mutta ei silti kerro tarpeeksi asiasta. Kuitenkin päädyimme lopputulokseen, että uutisen otsikko on viimeinen asia, joka artikkeliin lisätään.

Ensimmäinen virke artikkelissa kertoo osan tapahtuneesta, mutta säilyttää lukijan huomion ja mielenkiinnon kertomalla juuri oikean määrän faktoja sekä jättämällä valikoituja tietoja myöhempiin virkkeisiin. Tällä toimittajan keinolla artikkeli säilyttää mielenkiinnon aivan uutisen loppuun asti.

Oppilaiden vielä työskennellessä kysyin opetusharjoittelijoilta palautetta tunnin alusta, ja kävimme keskustelua oppitunnin kulusta ja ajankäytöstä. Opetusharjoittelijat tarjoutuivat auttamaan kiertämällä ryhmien työpisteillä ohjeistaen oppilaita. Tarkkailemalla ja ohjeistamalla oppilaita työn aikana näimme, olivatko he ottaneet aikaisemmin opitun asian uutisen analysoinnista huomioon, ja ohjeistimme heitä oikeaan suuntaan antamalla kehittämisideoita.

Oppilaat ottivat tehtävän hyvin vastaan ja vaikuttivat hyvin motivoituneilta tehtävän suorittamiseen. Kun tehtävät alkoivat valmistua, kävimme osan uutisista yhteisesti läpi luokan edessä niitä analysoiden samalla lailla kuin tunnin alussa. Ajankäytön hallinnassa oli parantamisen varaa, ja tehtävän tekemiseen käytettiin liikaa aikaa, joten kaikkia oppilaiden töitä ei ehditty analysoida yhteisesti luokan edessä. Opetuksen kannalta tämä ei ole hyvä asia, sillä oppilaat kokevat työnsä menevän hukkaan, mikäli työllä ei tehdä tekemisen jälkeen yhtikäs mitään, kertoi lehtori Tiina Talvitie tunnin loputtua.

Analysoinnin jälkeen kävimme vielä nopeasti läpi powerpoint-esityksen sosiaalisesta mediasta. Diat olivat hyvin yksinkertaisia, ja tarkoituksena oli käydä keskustelua oppilaiden kanssa sosiaalisen median asioista. Tarkoituksena oli saada oppilaat pohtimaan sosiaalisen median käyttämisen turvallisuutta ja kriittistä suhtautumista. Kuitenkin pilotoititunnilla tämä keskustelu jäi hyvin vähäiseksi, sillä vaikka oppilailla olisi ollut enemmän mielipiteitä, loppui aika kesken.

Tunnin lopuksi sain hyviä vinkkejä lehtori Tiina Talvitieltä sekä neljältä opetusharjoittelijoilta, jotka tuntiani olivat seuraamassa. Lehtorin ja harjoittelijoiden mukaan tuntisuunnitelmassa tulisi ottaa huomioon eri luokkien työskentelytaitojen sekä motivaation taso.

5.5 Tulosten Arviointi

Oppituntisuunnitelmani arvioi äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori Ilkka Ahola-Luttila. Ahola-Luttila oli samaa mieltä perusteluideni sekä aiheen ajankohtaisuuden kanssa. Medialukutaito on kriittisen ajattelun ja monilukutaidon osana perusopetussuunnitelmassa, ja siitä on päävastuu äidinkielen opetuksella. Ahola-Luttila oli myös huolissaan työssäni esiin tuoduista opettajien omista mediataidoista. Äidinkielen opettajan opintoihin ei kuulu lähtökohtaisesti lainkaan mediaan liittyviä aiheita. Ahola-Luttilan mukaan medialukutaitojen kehittäminen kuitenkin on opettajan oman harrastuksen, harrastuneisuuden sekä käytettyjen oppikirjojen varassa. Hänen mukaansa suunnittelemani ja toteuttamani oppitunti toimisi hyvänä opetusta eheyttävänä ja integroivana toimintana. Oppituntikokonaisuudelle on tilausta aiheen tärkeyden vuoksi.

Tavoitteeni ovat myös lehtorin mukaan linjassa oppisuunnitelman kanssa. ”Suunnitelman keskiössä on taito lukea ja arvioida kriittisesti nimenomaan uutista.” Ahola-Luttila on samaa mieltä kanssani työtavan valinnasta, sillä uutiseen tekstilajina liittyy objektiivisuus, luotettavuus sekä kriittisyys. Internetissä on useita valemedioita, ja valeuutisia esiintyy nykypäivänä useita. Uutisen keinoja pohtiessa tulee samalla opittua lähdekriittisen pohdinnan keinoja.

Pohdinnan keinojen opettamisessa lehtorin mukaan on tärkeää aktivoida oppilaat heti tunnin alussa. Lehtorin mielestä oppilaiden omia mielipiteitä ja kokemuksia olisi

hyvä käydä aluksi läpi. Kuitenkin kaikki oppilaat ovat yksilöitä ja vierailevan opettajan on vaikea aktivoida oppilaita. Tunnin lopun teoriaosio olisi ehkä parempi hänen mukaansa siirtää tunnin alkuun, sillä uuden, raskaan aiheen esilletuominen tunnin loputtua voi olla oppilaille vaikeaa. Lehtori oli samaa mieltä opetusmenetelmistä ja ajan vähäisyydestä, ja pohti olisiko ollut parempi jakaa tuntikokonaisuus kahdelle oppitunnille.

Tiina Talvitie oli tyytyväinen pilotointitunnin sisältöön ja käytäntöihin. Talvitien mukaan kokonaisuutena pilotointitunti täytti tavoitteensa. Talvitie myös mainitsi ajan vähäisyyden ja pohti, olisiko asiaa ollut riittävästi kahdellekin oppitunnille. Opetuksessa on otettava huomioon yleisö, ja mahdollinen hidas työn aloitus. Kahdeksasluokkalaiset aktivoituvat melko hitaasti tehtävän tekemiseen. Tietenkin tämä on täysin yksilökohtaista.

Lehtorit Ahola-Luttila ja Talvitie molemmat kuitenkin olivat samaa mieltä projektin tarpeellisuudesta.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Toivon opinnäytetyöni tuovan esiin medialukutaidon tärkeyttä nuorille, heidän vanhemmilleen sekä kaikille nuorten alan toimijoille, jotka voisivat mahdollisesti asiaan vaikuttaa. Kehittämishankkeistani sain positiivista palautetta siinä mukana olevilta lehtoreilta sekä kohdeyleisöltä eli oppilailta. Pilotointitunnin jälkeen minulle jäi tunne, että oppilaat olivat oppineet jotain konkreettista, joka tulee heidän kehitystään tukemaan koko heidän loppuelämänsä. Opetusharjoittelijat olivat myös hyvin positiivinen yllätys pilotointituntini osana. Mielestäni aiheeni oli myös ajankohtainen heille, ja toivon heidän ottavan huomioon opinnäytetyössäni mainitsemiani keinoja sekä pohtivan niiden hyödyntämistä tulevassa työssään.

Medialukutaito aiheena on erittäin laaja, ja termiäkin voisi vielä pilkkoa alatermeihin. Sosiaalisessa mediassa käytetyt mediataidot eroavat melko paljon journalismin taidoista. Sosiaalisessa mediassa viestissä ei välttämättä ole tärkeää otsikko eivätkä virkkeiden rakenteet välttämättä pyri ainoastaan saamaan lukijaa lukemaan kirjoittajan uusinta päivitystä loppuun saakka. Sosiaalisessa mediassa virkkeet ovat yleensä tarpeeksi lyhyitä, jotta koko virke tulee usein luettua loppuun. Sosiaalisen median viesteissä yleensä myös lähtökohtana on kirjoittajan oma näkökulma. Kuitenkin kaikkea tekstiä ja varsinkin mediatekstiä analysoidessa tärkeintä on pohtiva tekstin lukeminen.

Oppilaalle ja opiskelijalle on tärkeää, että heidän tekemänsä työ ei tunnu turhalta tai teokselta, joka on tekemisen jälkeen turhaa. Myös itse tahdoin heti opinnäytetyön aiheenvalinnassa valita tekotavan ja aiheen, joka kehittäisi jotenkin yhteiskuntaamme tai edes pientä osaa siitä. On liian kunnianhimoista toivoa parantaneeni koko yhteiskuntaa, mutta kaikki muutos tulee aloittaa jostakin pienestä. Opinnäytetyöni kohteena eivät ole pelkästään nuoret, vaan koen tässä lopputyössä olevat tiedot hyödyllisiksi kaikkien lukijoiden yleissivistykselle.

LÄHTEET

- Ilta-sanomat 2017: Oppitunnilla viitattu uutinen. Viitattu 31.10.2017.
<https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005430151.html>
- Internetix 2006: Maailmankuva. Viitattu 8.11.2017.
http://oppimateriaalit.internetix.fi/fi/avoimet/1filosofiapsykologia/psykologia/elaman_hallinta/maailmankuva
- Irisvik Satu & Utriainen Jenni 2017: Kuinka kasvattaa diginatiivi. Helsinki: S&S.
- Kankaanpään yhteislyseo 2017: Oppimistyylin ulottuvuuksia. Viitattu 9.11.2017.
<https://peda.net/kankaanp%C3%A4%C3%A4/ky/oppiaineet/opinto-ohjaus/ojo>
- Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 2017. Viitattu 18.11.2017. <https://kavi.fi/fi>
- Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 2017: Miksi mediakasvatus? Viitattu 15.11.2017. <https://kavi.fi/sites/default/files/documents/miksimeriakasvatus.pdf>
- Karjalainen Pauliina 2016: Ylen VHS-artikkeli. Viitattu 15.11.2017.
<https://yle.fi/uutiset/3-9049433>
- Keskitalo Elina 2015: Yhdeksäsluokkalaisten kehitysmaailmankuva. Viitattu 8.11.2017. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201510132069.pdf>
- Khan Muttaqi 2017: Nuorisjärjestön sosiaalisen median viestinnän tehostaminen. Viitattu 15.11.2017.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/130672/Nuorisjarjeston_sosiaalisen_median_viestinnan_tehostaminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kirjastot.fi 2017: Mitä Mediakasvatus on? Viitattu 8.11.2017.
https://www.kirjastot.fi/mediakasvatus?language_content_entity=fi
- Kotilainen Sirkku 2016: Kohti Vaikuttavaa tutkimusta. Viitattu 16.11.2017.
<http://mediaviestinta.fi/arkisto/index.php/mv/article/view/1029/991>
- Kotilainen Sirkku & Rantala Leena 2008: Nuorten kansalaisidentiteetit ja mediakasvatus. Helsinki: Hakapaino.
- KvantiMOTV 2010: Kyselylomakkeen laatiminen. Viitattu 9.11.2017.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>
- Lahikainen Anja Riitta & Mäkiä Tiina, Repo Katja(toim.) 2015: Media Lapsiperheessä. Tampere: Vastapaino.
- Laustela, Ville 2017: Normaalilyseon historia. Viitattu 13.11.2017.
<https://www.helsinki.fi/fi/harjoittelukoulut/helsingin-normaalilyseo/tutustu-meihin/normaalilyseon-historia>
- Leppäjärvi Anne 2010: Medialukutaidon ABC 2.0. Forssan Kirjapaino.
- Lähteenmaa-Ahtela Kaija, Tilastokeskus 2011: Tieto on valtaa. Viitattu 9.11.2017.
http://tilastokeskus.fi/ajk/tapahtumia/2011-01-26_tkpaiva_lahteenmaa-ahetela.html
- Maailmankoulu 2017. Viitattu 11.11.2017. <http://www.maailmankoulu.fi>
- Manninen Mikko 2012: Medialukutaito – sisältö ei ole kiinni internetistä, vaan sinusta. Viitattu 8.11.2017. <https://koivuinteractive.com/2012/03/21/medialukutaito-sisalto-ei-ole-kiinni-internetista-vaan-sinusta/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017a: Elämää yläkoululaisen kanssa. Viitattu 16.11.2017. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/elamaa-kouluikaisen-kanssa/elamaa-ylakoululaisen-kanssa/>

- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017b: Yläkoululainen ja kaverit. Viitattu 16.11.2017.
<https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/elamaa-kouluikaisen-kanssa/elamaa-ylakoululaisen-kanssa/ylakoululainen-ja-kaverit/>
- Matikainen Janne 2017a: Arvoituksellinen algoritmitaito – tarvitaanko algoritmilukutaitoa? Viitattu 18.11.2017.
<https://jannematikainen.wordpress.com/2017/05/30/arvoituksellinen-algoritmi-tarvitaanko-algoritmilukutaitoa/>
- Matikainen Janne 2017b: Mediakasvatus identiteettiään etsimässä – kysymyksiä mediakasvatukselle. Viitattu 18.11.2017.
<https://jannematikainen.wordpress.com/2017/10/06/mediakasvatus-identiteettiaan-etsimassa-kysymyksiä-mediakasvatukselle/>
- Matikainen Janne 2017c: Vastakkainasettelu myy ja tuottaa faktojen jälkeistä aikaa. Viitattu 18.11.2017.
<https://jannematikainen.wordpress.com/2017/05/10/vastakkainasettelu-myy-ja-tuottaa-faktojen-jalkeista-aikaa/>
- Matikainen Janne 2017d: Älypuhelin tyhjen hetkien täyttäjänä. Viitattu 18.11.2017.
<https://jannematikainen.wordpress.com/2017/03/22/alypuhelin-tyhjen-hetkien-tayttajana/>
- Mediataitokoulu 2015: Medialukutaito. Viitattu 15.11.2017.
http://mediataitokoulu.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=324&Itemid=415&lang=fi
- Meriläinen Mikko 2013: Pelikasvattajan käsikirja. Viitattu 19.11.2017.
<http://www.pelipaiva.fi/pelikasvattajankasikirja.pdf>
- Meriläinen Mikko 2017a: 70 000 ongelmapelaajan jäljillä. Viitattu 19.11.2017.
<https://mikkomerilainen.com/2017/10/04/70-000-ongelmapelaajan-jaljilla/>
- Meriläinen Mikko 2017b: Asiaa pelaamisesta ja pelikasvatuksesta. Viitattu 20.11.2017. <https://mikkomerilainen.com/>
- Meriranta Marjo(toim.) 2017: Mediakasvatuksen käsikirja. Unipress.
- Nelimarkka Matti 2017: Hajaantukaa – täällä ei ole mitään nähtävää – algoritmikeskustelusta Suomessa (osa 1). Viitattu 14.11.2017.
<https://rajapinta.co/2017/03/15/hajaantukaa-taalla-ei-ole-mitaan-nahtavaa-algoritmikeskustelusta-suomessa-osa-1/>
- Opetushallitus 2014: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Viitattu 16.11.2017.
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013: Hyvä medialukutaito. Viitattu 16.11.2017.
<https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/OKM11.pdf>
- Pekkala Leo & Salomaa Saara & Spišák Sanna(toim.) 2016a: Mediakasvatus nyt – Entä huomenna? Viitattu 19.11.2017.
<https://journal.fi/lahikuva/article/view/66595/27006>
- Pekkala Leo & Salomaa Saara & Spišák Sanna(toim.) 2016b: Monimuotoinen mediakasvatus. Viitattu 19.11.2017.
http://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf
- Pönkä Harto 2017: Algoritmit uhkaavat somen aitoutta. Viitattu 11.11.2017.
<https://www.mikrobitti.fi/2017/05/algoritmit-uhkaavat-somen-aitoutta/>

- Rinta-Tassi Minna 2015: Somessa on vaikeaa olla aito – helposti lipsahtaa teeskentelyksi. Viitattu 12.11.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-8499795>
- Salomaa Saara 2016: Mediakasvatustietoisuuden jäsentäminen varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tiedelehti. Viitattu 11.11.2017. <http://jecer.org/wp-content/uploads/2016/06/Salomaa-issue5-1.pdf>
- Salomaa Saara & Palsa Lauri & Malinen Ville 2017: Opettajaopiskelijat ja mediakasvatus. Viitattu 9.11.2017. <http://www.mediataitokoulu.fi/opettajaopiskelijat.pdf>
- TJS-opintokeskus 2017: Oppitunnin suunnittelumalli. Viitattu 9.11.2017. http://jarjestotuki.tjs-opintokeskus.dev2.kehatiето.fi/kouluttaminen/oppitunti_oppitunnin_suunnittelumalli.html
- Tomperi, Tuukka 2003: Tiedosta ja maailmankuvista. Viitattu 9.11.2017. <https://etopetus.files.wordpress.com/2009/03/dialogi-2-opettajan-aineisto.pdf>
- Typeform 2017: Kyselyformaatteja tarjoava palvelu. Viitattu 20.11.2017. <https://www.typeform.com/>
- Vanhat Norssit ry 2017: Norssin historia. Viitattu 18.11.2017. <http://www.norssit.fi/sivut/index.php>
- Viranta Riikka 2017: Grundström vastaa kritiikkiin: Päätoimittajalla on valta muokata juttuja paljon – journalistisin perustein. Viitattu 10.11.2017. <http://www.suomenlehdisto.fi/grundstrom-vastaa-kritiikkiin-paatoimittajalla-on-valta-muokata-juttuja-paljon-journalistisin-perustein/>
- Yle.fi 2017: Oppitunnilla viitattu uutinen. Viitattu 31.10.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9908762>

LIITTEET

Liite 1. Niklas Lith 2017: Oppituntisuunnitelma medialukutaitojen kehittämisestä yläasteikäisille. Tilaajana Helsingin Normaalilyseo.

Liite 2. Niklas Lith 2017: Oppituntisuunnitelmaan liittyvä oppituntitehtävä 'Tee uutinen!'

OPPITUNTISUUNNITELMA 31.10.2017

Niklas Lith

MEDIALUKUTAIDON KEHITTÄMINEN YLÄASTEIKÄISILLE

Uutisten tulkitseminen, kriittisten mediataidon kehittäminen ja sosiaalinen media

Kohdeikä: kahdeksaluokkalaiset

Tunnin pituus: 75 minuuttia

Luokkatila: ATK-luokka

1 OPPITUNNIN TAVOITE

Oppitunnin tavoite on kehittää oppilaiden kriittistä suhtautumista uutisiin ja sosiaalisessa mediassa käytäviin keskusteluihin.

Koulun opetussuunnitelmassa medialukutaito on osana monilukutaitoa, mikä nyky-yhteiskunnassa on liian vähäistä.

Oppitunnilla pyrin vahvistamaan oppilaiden maailmankuvan kehittämistä kriittisinä median käyttäjinä. Hyvä medialukutaito on avuksi sosiaalisen median tulkitsemisessa, johon nykyään poliittiset mielipiteet sekä mainokset ovat löytäneet tiensä. Myös jatko-opintojen kannalta hyvät mediataidot auttavat.

Tavoitteena on saada oppilas ajattelemaan, että uutisten takana on aina jokin taho, yksikään uutinen ei synny tyhjästä. Se, minkälainen taho uutisen takana on, vaikuttaa hyvin paljon uutisen näkökulmaan ja pyrkii vaikuttamaan lukijan mielipiteeseen tai asiaan suhtautumiseen. Minkälaisia keinoja uutisten tekijällä on ja mitä lukijan profilointi tarkoittaa.

Toisena tavoitteena on saada oppilas suhtautumaan kriittisesti sosiaalisessa mediassa törmäämiin uutisiin ja oppimaan lähdekriittiseksi. Lähdekriittisyys tulee olemaan suuri etu jatko-opinnoille.

2 TUNNIN KULKU

9:45 Tunnin avaus

Avaa tunti analysoimalla oppilaiden kanssa uutinen jostain ajankohtaisesta asiasta verkkolehdestä. Vertaa etusivua esimerkiksi yle.fi-uutisten ja Ilta-sanomien uutisten asettelua, otsikointia ja kuvia.

Kysy oppilailta mihin heidän huomio uutis-sivustolla kiinnittyi ensimmäisenä, ja mistä tämä voi johtua. Tämän jälkeen kysy oppilailta onko uutinen neutraali tai puolueellinen vastaan tai puolesta. Tämän tulkinta on hyvin mielenkiintoista ja oppilaat pääsevät heti alussa osallistumaan oppitunnin kulkuun.

Noin. 9:55 Tehtävään orientointi

Tee uutinen! Ks. Liite.

Jaa oppilaat 2-5 hengen ryhmiin, riippuen luokan koosta. Ihanteellinen ryhmäkoko olisi 3 henkeä. Jotkut oppilaat kuitenkin mieluummin työskentelevät kahdestaan ja jotkut tahtovat neljännän. Viiden hengen ryhmät vain jos tietokoneet ovat hyvin rajoitetut, tai luokka on hyvin suuri.

10:00-10:35 oppilaiden työskentely

Tee uutinen!

Oppilaiden työskentelyn aikana kierrä katsomassa eri ryhmien työn vaiheita, ja anna heille kehitysehdotuksia. Koita saada oppilas ajattelemaan toimittajan näkökulmasta. Saada pohtimaan otsikko, joka paljastaa tarpeeksi, jotta lukija avaisi uutisen, mutta kuitenkin sen verran vähän, että lukija lukee uutisen.

Ensimmäisessä kappaleessa on myös hyvä kertoa osittain, mitä uutinen koskee, mutta jättää olennainen asia itse leipätekstiin.

10:35-10:50 töiden läpikäynti

Analysoi yhdessä oppilaiden kanssa joko satunnaisesti oppilaiden töitä, tai mikäli aika riittää, kaikki työt. Mikäli kaikkia töitä ei käydä läpi, on hyvä varmistaa oppilailta haluavatko he työnsä analysoitavaksi.

Kiinnitä huomiota samoihin asioihin kuin tunnin alussa käytyyn uutisen analysointiin.

10:50-10: Teoria

Tunnin lopuksi, mikäli aikataulussa pysyttiin, olisi hyvä kertoa sosiaalisesta mediasta, ja kuinka kirjoittamisen keinot, joita uutisten tekemisessäkin tuli käytettyä toimivat myös sosiaalisessa mediassa.

3 OPPITUNTITEHTÄVÄ Tee uutinen!

3.1 TEHTÄVÄN TAVOITTEET

Oppitunnin teematehtävän tavoitteena on saada oppilaat keksimään uutinen, jota kautta he hoksaisivat kuinka käyttää toimittajan keinoja tietojen rajauksesta, tietojen järjestyksestä, sekä oman mielipiteen tekstiin upottamisesta.

Tehtävän tarkoituksena on käyttää mahdollisimman monia toimittajien keinoja saada lukijan huomio, vaikuttaa heidän mielipiteeseen ja havainnollistaa kuinka paljon keinoja toimittajalla on täyttää aikaisemmat tavoitteet.

3.2 TEHTÄVÄN MENETELMÄ

Jaa oppilaat pareiksi tai pieniin ryhmiin. Tuntitehtävänä on keksiä oma uutinen. Uutisen aihe on vapaa, mutta mielellään ajankohtainen. Uutisen sisällön ei tarvitse olla totta, mutta on oltava johdonmukainen ja osittain realistinen. Työskentelyn aikana kierrä katsomassa oppilaiden töiden tilaa ja anna heille vinkkejä kuinka toimittajat voivat napata mielenkiinnon. Olisi myös tärkeää että oppilaat osaavat piilottaa mielipiteensä tekstiin kertomalla asioista eri valossa, ja rajaamalla uutisessa esiintyvät tiedot heidän mielipiteensä mukaan.

Tehtävän ohjeistus ks. Liite.

4 Teoria

4.1 Sosiaalinen media

Liitteenä on lyhyt sosiaaliseen mediaan liittyvä powerpoint-esitys.

Keskustele oppilaiden kanssa mitä sosiaaliset mediat ovat. Kerro kuinka sosiaaliset mediat ovat kehittyneet tehokkaaksi keinoksi vaikuttaa poliittisissa asioissa, ja kuinka mainostajat ovat löytäneet tiensä myös sinne.

Sosiaalisessa esiintyvä fakta voi olla mielipide, tehokas tekstinrajaus uutisesta voi antaa täysin väärän kuvan mitä oikeasti tapahtui, kaverin linkkaama uutissivusto ei välttämättä aina ole täysin luotettava tai puolueeton.

| Painosta lähdekriittisyyttä ja faktoihin kriittisesti suhtautumista.

Tee uutinen!

Uutisen aihe on vapaa, mutta mielellään ajankohtainen. Uutisen sisällön ei tarvitse olla totta, mutta on oltava johdonmukainen ja osittain realistinen.

Saa siis satuilla, mutta koetetaan pitää uutinen uskottavana. Älkää käyttäkö henkilöiden oikeita nimiä. Uutisissa usein kerrotaan Annasta, ja tekstin lopussa on pienellä tekstillä ilmoitus, että henkilöiden nimet ovat muutettu anonyymisyyden tähden.

1. Keksi mihin mediaan uutisesi tulee

Sanomalehti? Aikakauslehti? Iltalehti? Verkkolehti? Jokin online-foorumi? Sosiaalinen media? Ilmoitustaulu? Lentolehti? Muu?

2. Ensimmäinen kappale

Uutisessa on hyvin tärkeää johtaa lukija suoraan asiaan. Nappaa lukijan huomio kertomalla jotain hyvin olennaista, samalla jättäen uutisen sen verran vajaaksi että lukija ei jätä lopputekstiä lukematta.

Mitä tapahtui? Missä tapahtui? Kenelle tapahtui? Kuka, tai mikä aiheutti? Milloin tapahtui? Miten tapahtui? Tapahtumisen lopputulos?

3. Leipäteksti

Suurin osa uutista on leipätekstiä, eli itse artikkelia johdannon jälkeen. Tässä kappaleessa vastaat loppuihin kysymyksiin, jotka aikaisemmassa kappaleessa jäivät vastaamatta, ja menet yksityiskohtiin.

Analysointia miksi tapahtui? Silminnäkijöiden lausuntoja? Mitä poliisi tietää?

4. Lopetuskappale

Uutinen on hyvä lopettaa jonkinlaisella johtopäätöksellä, mitä seuraavaksi asialle tehdään tai miten asiaa käsitellään, toivotaanko lukijoilta vihjeitä poliisille, tai mikäli tapahtuma oli viime yönä, onko aamulla asialle tehty jo jotain.

5. Otsikko

Otsikko on ensimmäinen asia, jonka lukija lukee, mutta hyvin usein otsikko on viimeinen asia, jonka uutisen tekijä valmistelee. Otsikko on tärkeä keino, varsinkin verkkolehdistä, sillä sen tarkoitus on saada sinut avaamaan itse uutinen. Puhutaan niin sanotuista "Clickbaiteista". Clickbait tarkoittaa otsikkoa, jonka tarkoituksena on vain saada sinut avaamaan uutinen, vaikka itse sisältö ei vastaisi otsikkoa täysin.